

İstanbul'u Araştırmak

İstanbul Araştırma Merkezleri ile Açık Oturum

Ahmet KAL'A *İstanbul Üniversitesi İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı*

Ekrem İŞİN *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü*

Murat GÜVENÇ *İstanbul Şehir Üniversitesi Şehir Araştırmaları Merkezi*

Nail YILMAZ *Marmara Üniversitesi İstanbul Araştırmaları Bilim Dalı*

Yunus UĞUR *İstanbul Şehir Üniversitesi Tarih Bölümü*

Yunus Uğur: *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*'nin İstanbul Tarihi sayısında Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi İstanbul'u ile ilgili değerlendirmeye yazılarına ve söyleşilere yer veriyoruz. Bu bağlamda, İstanbul'u araştırmak üst başlığıyla İstanbul'da hangi araştırma merkezleri var ve bu kurumlar ne tür araştırmalar yapıyorlar sorularının yanıtlarını aramak düşüncesiyle sizlerle bir araya geldik. Hem İstanbul'u araştırmak meselesini konuşalım hem de kurumlar bu çerçevede neler yapıyorlar, ne tür gündemleri var ya da gündemleri ne olmalı, İstanbul'u araştırmanın sorunları nedir, geleceği nedir gibi mevzuları hep beraber masa başında konuşalım istedik.

Bu toplantı için bir taslak hazırladık ama tartışmanın seyrini biraz da söyleşinin gidişatı belirleyecek. Öncelikle sizlerin temsil ettiği kurumları kısaca tanıyabiliriz. Yani her bir kurum için, kısaca amacı nedir, ne zaman kurulmuştur, şu anda ne tür faaliyetler yapmaktadır gibi bilgileri verebilir, sonrasında da İstanbul'la ilgili öncelikli araştırma konuları ve yöntemleri nedir, ne olmalıdır gibi soruların üzerinde tartışabiliriz. Bunun yanında İstanbul'un tarihine dair, günümüzle ilgili neleri araştırılmalı ve bunun için ne gibi ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır şeklinde daha genel bir tartışma yapabiliriz. Ayrıca kurumlar tek tek ne derecede inisiyatif alıyorlar gibi sorulara da yanıt arayabiliriz. Son olarak da kurumsal çerçevede yani insan kaynağı, bilgi kaynakları, mekanlar, finansman destekleri, işbirlikleri sorunları gibi konularla ilgili düşünceler paylaşılabilir. Bu arada Türkiye'de ve dünyanın diğer şehirlerinde var olan şehir araştırma merkezleri ile mukayeseler de sohbetimizi zenginleştirir. Biraz geleceğe yönelik öngörüler, tahminler yapılabilir.

Bu çerçevede isterseniz önce burada temsil edilen kurumlar İstanbul'la ilgili neler yapıyorlar, kuruluş amaçları nelerdir sorusuyla başlayabiliriz. Sonra da diğer meselelere geçebiliriz. Ekrem Bey isterseniz sizinle başlayalım.

Ekrem Işın: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü 2007 yılında Suna ve İnan Kıraç Vakfı'na bağlı bilimsel bir araştırma kurumu olarak faaliyete geçti. Söz konusu vakfın bir diğer kültürel kuruluşu Pera Müzesi'dir. Her iki kurumun birbiriyle proje temeli üzerinde ortak çalışması düşünülmüş ve kültürel projeler arasında paralellik esası göz önünde bulundurulması gerekli temel bir ilke olarak benimsenmiştir. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, imparatorluk şehri İstanbul üzerine eksikliğini duyduğumuz bilimsel araştırmaları gerçekleştirmek amacıyla kuruldu. Başlangıçta enstitünün hedeflediği projelerden bazılarını sergiler aracılığıyla kamuoyuna duyurmak istedik. Böylece hem enstitümüzü hem de projelerimizi kamuoyuna tanıtmış olacaktık. İstanbul merkezli sergilerimizi hem enstitümüzde hem de Pera Müzesi'nde açarak çalışmalarımızın bilimsel ve kültürel kapsamı hakkında aydınlatıcı bir tutum izledik. Enstitü kurmak elbette güzel bir şey; hepsinden önemlisi soylu bir ideal barındırıyor. İstanbul gibi eşsiz bir kültür hazinesine sahip olmak, bu ideali somutlaştırmak için adeta itici bir güç; fakat bu gücün ardındaki felsefeyi iyi kurgulamak lazım. Türkiye'de maalesef çok iyi düşünülmeden, aceleyle, çocuksu bir hevesle girilen projeler ne yazık ki sağlam bir felsefeden ve metodolojiden yoksun oldukları için kısa sürede maddi yetersizlikler ve idari beceriksizlikler yüzünden ölümcül akıbete uğruyor. Bu açıdan bakıldığında Türkiye hovardaca harcanmış maddi manevi kaynakların ve projelerin yeryüzündeki en geniş çöplüğüdür. Günümüzde böyle bir çöplüğe atılmamak için İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nün izleyeceği yolu metodolojik açıdan iyi belirlemek gerekiyordu. Bu zorunluluk karşımıza şu temel soruyu çıkardı: Bir kent nasıl tanımlanabilir? Sorunun cevabını oluşturan üç önemli katman vardı. Aynı zamanda bu katmanlar İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nün araştırma alanlarını da belirledi. Kenti ortaya çıkartan birinci katmanda insan faktörü yer alıyordu. Toplumsal ve kültürel tarihimizde belirleyici bir işleve sahip bulunan o kendine özgü İstanbul tipi, başlı başına bir uygarlık göstergesiydi. Bir yanıla göçmen diğer yanıla yerli olan bu sentez kimlik, kenti araştırma konusunda bize geniş olanaklar sundu. Bu olanakları biyografi merkezli tarihçilikten kültür tarihçiliğine uzanan projeler zinciri içinde değerlendirmemiz mümkün. İkinci ana katman kent mekanıydı. Elbette ki bu katman insan faktörüyle bütünleşince bir anlam kazanıyor. Kısacası insan tarafından şekillendirilen açık bir mekanı vurgulamak istiyorum. Bu mekan insan tarafından işlendikçe kent kimliği ortaya çıkıyor. İşte üçüncü katman da insanın kent mekanında ürettiği maddi ve manevi kültürü kapsıyor. Yani insan, mekan, kültür. Bu üç öge bir araya geldiği zaman bir kent hayatından bahsedebiliyoruz. Bu öğelerden birisi

sahneden çekildiği zaman da kent hayatı çöküyor. Yani insanı çıkartın, mekânın tahrip olduğunu düşünün, ya da kültürün erozyona uğradığını düşünün, bu durumda kent hayatından söz edemiyorsunuz. Dolayısıyla biz enstitü olarak kentli insan faktörü üzerinde araştırma yapmayı programımızın ana ilkeleri arasında saydık. Kişiler ve aile tarihleri üzerine araştırmalar ve sergiler yapmayı orta vadede gerçekleştireceğiz. Bugün en büyük eksikliğini çektiğimiz konu, bizi kentin geçmişiyle buluşturacak bu tür etkinliklerin yeterli düzeyde ve kalitede olmamasıdır. Kent mekânı konusunda da aynı yetersizlikler söz konusudur. Bir defa bu kent sahipsizdir. Çünkü mekânı belirleyen ve daha da önemlisi kent imgesini yaratan yapı envanterini doğru dürüst bilmiyoruz. Böyle bir şey olabilir mi? Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinin birbiri üstüne inşa ettikleri çok katmalı tarihsel topografyadan habersiz yaşamak başlı başına bir utanç kaynağıdır. Sivil yapılarımızdan doğru dürüst haberimiz yok. İyi kötü dinî yapılar kayda geçmiştir ve bir envanteri vardır, ama bunun dışında kalan yani monumental yapılar dışında kalan yapı envanteri, kısaca bir tarihsel topografya eksikliğimiz var. Bilinmeyi gözden çıkarmak, hatta yıkmak böylece kolaylaşıyor. İşte bu nedenle İstanbul Araştırmaları Enstitüsü kentin tarihsel topografya araştırmasını gündemindeki birinci proje olarak benimsemiştir. Bu konudaki hazırlık çalışmalarımızı halen sürdürmekteyiz. Mekan konusunda da bu mekânı örebilecek bir tarihsel topografya çalışması başlattık. Böylece kenti tanımlama yolunda attığımız ikinci adımı da projelendirdik. Üçüncüsü ise kültür alanı. İnsanın mekân üzerinde yaptığı her türlü üretim etkinliği bu alanın kapsamına giriyor. İstanbul kültürü nedir? Bu, folklorik kültür olabilir, din kültürü olabilir, edebiyat kültürü olabilir; pek çok açılımı olan bir alan. Öncelikle bu çoğulcu yapıyı barındıran mahalle kültürü üzerinde odaklanan projeleri gerçekleştireceğiz. Bu konuda da hazırlıklarımız sürüyor. Dolayısıyla bu üç alan bizim enstitümüzün birbiriyle çakışan çalışma alanları. Biz projelerimizi böyle üretiyoruz. Bu projelere eş düşen görsellemeyi yani sergilemeyi de yapıyoruz. Bu da işin vitrini oluyor. Şu sıralar “Hilâl ve Güneş: İstanbul’da Üç Japon” başlığıyla açtığımız bir sergi var; Abdülhamid döneminde İstanbul’a gelen Japonlarla ilgili. Bunlardan birisi mimarlık tarihçisi olan Itô Chûta. Mimar Kemaleddin ile başlayan Birinci Ulusal Mimarlık döneminde İstanbul’da yapılan yapıları inceliyor. Çünkü Japonya’da da aynı şekilde Doğu-Batı sentezine yaslanan bir mimarlık anlayışı söz konusu. Diğer ziyaretçi ise Budist rahibi olan ve Japonların Asya ekspedisyonlarını başlatan Otani Kozui. Asyacılık fikrini ortaya atıyor Kont Otani. Atatürk ile tanışıyor ve Kurtuluş Savaşı’nı Batı’ya karşı Doğu’nun zaferi olarak değerlendiriyor. Sonuncusu da İstanbul’da Japon Mağazası’nı faaliyete geçiren Yamada Torajiro. Üç farklı kişi ve üçü de birbirini tanıyor. Buluşma noktaları İstanbul. Sanat, kültür ve ticaretin iç içe geçtiği bu çok yönlü serüven İstanbul sahnesinde yaşanıyor. İnsan, kültür ve mekân öğelerini bünyesinde barındıran bu proje

bizim enstitü olarak sürdürmeyi planladığımız çizgiye uygun düştüğü için bir sergi projesi olarak gündeme geldi. Bunun dışında daha başka faaliyetlerimiz var. Öğrencilere ve araştırmacılara burs vermek, projelerimiz kapsamında konferanslar düzenlemek ve bilimsel nitelikli kitaplar yayınlamak gibi. Son olarak da her yıl bir sayı çıkartmayı planladığımız akademik nitelikli, İstanbul üzerine odaklanan bir dergi projemiz var.

Yunus Uğur: İsmi ne olacak?

Ekrem Işın: İstanbul Araştırmaları Yıllığı.

Yunus Uğur: Tekrar İstanbul'un gündemi meselesine geldiğimizde bunları tartışabiliriz. Ahmet hocama söz verelim şimdi isterseniz. Sizin hem İstanbul Büyükşehir Belediyesi hem de İstanbul Üniversitesi tecrübeleriniz mevcut.

Ahmet Kal'a: Ben de biraz bilgi vereyim o zaman. 1995'te İstanbul Araştırmaları Merkezi'ni İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde kurma sebebimiz aslında şuydu. Bu projeyi aslında üniversitemize teklif etmişim öncelikle ama üniversite yönetiminin özellikle geçmişle, tarihle ilgili böyle bir konuda endişeleri vardı. Osmanlı vs. konuların orada çok kabul görmeyeceği anlaşılıyordu. Öbür taraftan, Büyükşehir Belediyesi'ne yeni bir solukla Tayyip Bey gelmişti. Bu projeyi ona teklif ettik ama ilk teklifimiz üniversiteyedir. Ben projeyi hazırlayan olarak İstanbul Külliyyatı diye bir proje hazırlamıştım. Bu projeyi Tayyip Bey'e götürmemiz isabetli bir karardı, çünkü onlar da İstanbul ile ilgili birçok araştırma yapmak istiyorlardı. Araştırma merkezi teklifini de o zaman projeye ekledik. Üniversitede kabul görseydi, bu proje Barkan'dan beri var olan Türk İktisat ve İctimai Hayat Tarihi Araştırmaları Merkezi'mize bağlı olacaktı, yani bu anlamda mekan olan bir projeydi. Tabii belediyeye gidince, mekansız bir proje olamayacağına göre, İstanbul Araştırmaları Merkezi'ni kuralım fikri ortaya çıktı. Büyükşehir Belediyesi'ni yakından tanıdıkça, orada İstanbul'u araştırmak diye herhangi bir merkezin olmadığını anladık. Bu arada kültür işlerinin de sadece bir pozisyon olarak orada bulunduğunu, yani aslında bir şey üretmeyen, daha çok seminer, sempozyum, festival gibi etkinlikleri organize eden bir yer olduğunu gördük. Mesela bir festival yapacaksanız oraya başvuruyorsunuz veya İstanbul ile ilgili bir kitap yazıyorsanız belediyeye gidip bunu basın diyorsunuz. Burada ben, zaten bu aşamalardan geçtiyse burada belediyenin rolü nedir diye sordum. Araştırma vs. yapılmış. Siz bir matbaa mısınız! Bunları o dönemde tartıştık, iyi de oldu. Çünkü Büyükşehir Belediyesi kültür işlerini oldukça değiştirdi. Mesela çok ciddi bir sorunun o zaman ortaya çıktığı anlaşılıyordu. O da yayıncıların, Büyükşehir bizim işimizi aldı diye şikayet etmeleriydi. Bugün de aynı sorun var. Bayramdan önce İstanbul Yayıncılık Vizyonu Sempozyumu düzenledik; yayıncılığın merkezi İstanbul çünkü. Orada da aynı

sorun gündeme geldi. Eğitimle ilgili kitaplar basılıyor, masalara konuyor ve bu halk olarak hepimizin hoşuna gidiyor. Ama bunu yayıncılar sevmiyormuş meğer. Milli Eğitim Bakanlığı 10 milyonun üzerinde kitabı basıyor. Yıllık basılan kitapların yarısı hatta yarısını aşan kısmı meğer ilk ve orta öğretim ders kitabı ve bununla ilgili kitaplarmış. Bunlar gibi, bu işin içine girdikçe çok şeyler öğreniyoruz ve öğrendikçe de projeye ilgili ne yapılması gerektiği daha da oturuyor. Dediğiniz gibi mekan sorunu çok doğru bir teşhis. Önce araştırma mekanı bulmak lazım. O anlamda Büyükşehir Belediyesi bizde bir ilk. Önce çok zorlandılar, anlayamadılar. Hatta herkesin kendi evi veya üniversitede bir yeri yok mu dendi. Onlara bir araştırma mekanı oluşturulmasının zorunlu olduğunu, orada arşiv belgelerinin, araştırmacıların, onu yönetenlerin hep beraber çalışması gerektiğini anlattık. Mesela, ilk hedefimiz olan külliyyat konusunda, ikinci yıldan itibaren yılda dört cilt çıkartabiliriz dedik. Bu konuda da eleştiriler geldi. Bunu da tam anlayamadılar, çünkü herkese dağıtılsa proje yürümez diye düşündüler. Biz de mekan sağlanırsa yürür dedik. Velhasıl İstanbul Araştırmaları Merkezi için bu tartışmaların içerisinde bize bir mekan verdiler. Tabii mekan yetmiyor, bilgisayar, elemanların ücretleri vb. meseleleri de hallettiler. Bir taraftan bunları hallederken bir taraftan da stresli bir şekilde çalışmalara başladık. O sürecin sonunda merkez kapandığı için proje de durdu. Peki neden kapandı? Yönetim değişti, değişen yönetim para ayırmadı vs. Neticede klasik finansman sorunu nedeniyle merkezimiz kapandı. Biz de zaten baştan beri üniversite düşündüğümüz için 2006 yılına kadar beklemek zorunda kaldık.

Böylece, Alemdaroğlu döneminden sonra yeni yönetime teklifte bulunduk. Teklifimiz hemen gündeme alındı ve çok hızlı bir şekilde İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı'nı kurduk. Araştırma merkezinde çok güzel bir mekan ve birlik-telik de oluştu. Gerçekten çok iyi uzmanlar yetişti orada, özellikle Osmanlı arşivi uzmanları. Uzmanları yetiştirmek için gerçekten çok uğraştık. Pazar günü dahil oradaydık. Fakat orada belli oldu ki mekana ve araştırma merkezine kavuşsak da eğer bunun bir üniversite tarafı, yani yüksek lisans, tez tarafı yoksa proje yine eksik kalacaktı. Bu noktada, aldığımız elemanları yüksek lisans ve doktora yoluna sevk ettik; bunu özellikle istedik. Böylelikle her bir elemanımız aynı zamanda İstanbul üzerine yüksek lisans ve doktora yapan arkadaşlar oldu.

Niye Araştırma Anabilim Dalı dedik, enstitü demedik? Bunu da tartıştık. Şimdi Ekrem Bey, enstitü ifadesini nasıl kullanıyorsunuz bilemiyorum, çünkü hukuken kullanmamanız gerekiyor.

Ekrem Işın: Bunu araştırdık, herhangi bir engel yok. Enstitümüz Suna ve İnan Kırac Vakfı'na bağlıdır. Yani özel bir vakfın çatısı altında faaliyet gösteriyoruz.

Ahmet Kal'a: Özür dilerim, şu anlamda söyledim bunu. Enstitü ifadesini ilk Kubbealtı İstanbul Enstitüsü kullanmış. Vakıf olarak yani vakfın bir birimi olarak kullanmış. Siz de vakfın bir birimi olarak aynı şekilde kullanıyorsunuz. Bu anlamda demedim. Vakıf kendi birimine ad verebilir, amacını belirleyebilir. Ama şöyle bir sorun var: Böyle demekle beraber enstitülerin aslında eğitimle ilişkilendirilerek tez yapabilme özellikleri var. Mesela vakfınızın madem böyle bir amacı var, kolaylıkla orayı YÖK'e başvurarak enstitüye çevirebilirsiniz. Ama bunu sadece YÖK onaylayabiliyor. O zaman yüksek lisans ve doktora imkanı da olur. Bunları, sadece bizim merkezimizin sorunu değil, aynı zamanda İstanbul'u araştırma sorunu olduğu için anlatıyorum.

İyi bir tesadüfle o sıralar Başbakan da İstanbul üniversiteleri ile ilgili konuşurken bu meseleyi açmış ve en çok üniversitenin İstanbul'da olduğunu ama İstanbul üzerine araştırma yapmadıklarını, başta İstanbul Üniversitesi'nin İstanbul'la ilgili yayınının olmadığını söylemişti. Gerçekten de öyle. Peki niye? Daha büyük işler yaptığımız için üniversiteler ve İstanbul küçük kalıyor herhalde!

Kısacası, enstitü de kurulabilirdi ama önce yüksek lisans programımızı oturaltım dedik. İstanbul Üniversitesi'ndeki coğrafya, tarih, iktisat gibi bölümlerden istifade ederek çok disiplinli alan olarak İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı'nı kurduk. Orada hemen çok disiplinli yüksek lisans programını başlattık. Çok disiplinin ne anlama geldiğini izah etmemiz gerekirse, mesela mekan araştırması dendiğinde, bizde mekanı araştıran 10'un üzerinde anabilim dalı var. Birçok yönüyle (mimari, sanat, coğrafya vs.) araştırıyorlar. Bunların birde alt dalları var tabii. Hele bir de mekan üzerinde yerleşimi ve insanları da kattığımız zaman sayı daha da artıyor. Biz konuyu İstanbul olarak belirledik ve bütün anabilim dallarını da İstanbul'u araştırmak üzere işbirliğine çağıracağız. Sosyal bilimlerde bunun yapılması gerekiyor. İstanbul bir uzmanlık alanı olarak belirlenebilir. Biz işin doktora aşamasındayız şu anda ve bunu YÖK'e yazdık. YÖK de İstanbul Araştırmaları diye bir doktora programı olur mu, bunu inceliyor. Biz var olan veriler ve çalışma konuları ile bunun olabileceğini düşünüyoruz. Mevcut yüksek lisans programımıza 15 kişi devam ediyor.

Ekrem Işın: Bu noktada temsil ettiğimiz enstitü anlayışında bir farklılık doğuyor galiba. Ahmet Bey'in enstitü modeli klasik üniversite sistemine entegre olmuş bir enstitü anlayışı. Bizimkisi böyle bir enstitü değil. Biz şöyle düşündük. Üniversite sistemi dünyada olduğu gibi Türkiye'de de klasikleşmiş, canlılığını yitirmiş, hatta çökmüş bir sistem. Ağır bir bürokratik yapısı var. Artık bilgiyi bu tür bir sistemin içinde üretmek, bu yapıları kırıp bunların dışında farklı yaklaşımlar getirmek çok güç. Avrupa'da, Amerika'da böyle çalışan birtakım üniversiteler var ama asıl bilginin üretildiği yerler bu klasik üniversite sistemin dışındaki daha dinamik, daha çağdaş kurumlar. Günümüzde

bilimin yapısı ve bilginin üretim mekanizmaları baştan aşağı değişmiştir. Bu değişime ayak uyduracak dinamik kurumlara ihtiyacımız var. Siz dediniz ki YÖK'e başvurun, şöyle yapın vs. Bunlar elbette yapılabilir fakat burada sizin de şikayet ettiğiniz engeller ortaya çıkıyor. Bürokratik kurgusu bilgi üretiminin kanallarını tıkadığı, ağır ve hantal bir kurumun içine hapsoldüğünüz an orada hiçbir şey üretmiyorsunuz. Yani bir proje başlatıyorsunuz, sonu gelmiyor. Yönetimler, iktidarlar, kadrolar değişiyor ve sonuçta bütün bu idari çalkantı kurumun zarar hanesine zaman kaybı olarak yazılıyor. Dikkat edin, Türkiye'de bu tür enstitülerin açılması ve kapanması konusunda, sonunu getiremiyoruz diye sürekli şikayet ediyoruz; hep bu yüzden. Dolayısıyla dinamik yapılara ihtiyacımız var. Yani bunu bir şekilde maddi olarak ayakta tutabilecek sağlam bir zemine oturttuğunuz sürece bahsettiğim bağımsız kurumlaşma olabiliyor.

Üniversite bilgiyi üretebilir ama bilginin tatbikatını enstitüler yapar. Yetmişmiş kalifiye personelin o bilgisini gündelik hayata geçirebileceği, yani projeye dönüştüreceği yer üniversite değil, araştırma enstitüleridir. Sözelimi sizin İstanbul Üniversitesi'nde, Marmara Üniversitesi'nde yetiştirdiğiniz, doktora-sını yapmış bir öğrenci, projesiyle birlikte bize geldiği zaman ya da bizim projelerimize entegre olduktan sonra, biz o öğrenciyi bir proje yöneticisi gibi değerlendirebiliriz. Çünkü üniversitelerimizde artık bu tür bir çalışma düzeni, en azından sosyal bilimlerde eski düzeyinin çok gerisinde kalmış durumda. Tahsisat kısıtlamaları, üniversite içi hiyerarşi gibi olgular bu özgür yaratıcılık ortamını baltalıyor. Sonuçta bu tür girişimler üniversite çatısının dışına çıkıyor. Daha küçük ölçekli, daha dinamik, daha çağdaş, gününü daha iyi okuyabilen, farklı bilgi kanallarını kullanabilen, geçerliliğini kaybetmiş resmî kurguların yerine ufku geniş projeleri kamuoyuna ulaştırabilen kurumlara ihtiyacımız var. Üniversiteye entegre olduğunuz zaman, o üniversitenin kadrosuyla ve tecrübesiyle sınırlı kalırsınız. Bu sınırlı kalma durumu proje üretiminde başlıca engeldir. Oysa günümüzde kendi kabuğumuzu kırıp farklı bilgi odaklarıyla bağlantıya geçip, ortak bir çalışma platformu üzerinde geniş açılı bir üretime hız vermek gerekiyor. Uluslararası bilgi akışının önüne bir duvar gibi çıkan yerel otoritelerin olumsuz ve engelleyici tavrı ne yazık ki ülkemizde pek çok kültür kurumunun da yaşayan hayaletlere dönmesine neden olmuştur. Dünyada İstanbul üzerine bilgi üretebilen kaliteli, rafine beyinleri bir araya getirme şansını kullanmak istiyoruz. Bu açıdan bizim enstitümüz temelde biraz farklı.

Yunus Uğur: Nail Bey ile devam edelim isterseniz.

Nail Yılmaz: Biz, 2009'da İstanbul Üniversitesi'nde kurulan anabilim dalından sonra, kamu yönetimine bağlı olarak kurulmuş bir bilim dalıyız. Böyle bir bilim dalı kurma düşüncemizin altında yatan temel neden ise hocalık yap-

tığımız bölümün yapısıyla alakalı. Zira öğrencilerimizin birçoğu özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden ve diğer ilçe belediyelerinden gelen bürokratlardan oluşuyor; dolayısıyla yapılan tezler daha ziyade İstanbul'la alakalı. İstanbul'un ulaşımından ekonomisine, tarihinden sosyolojisine geniş bir yelpazede tezler çıkabiliyor. Bu durum İstanbul üzerine bir bilim dalı kurma düşüncesinin belirmesine neden oldu. Arkasından İstanbul Üniversitesi'nde İstanbul üzerine bir bilim dalının kurulması bizim için hem örnek teşkil etti hem de bizi cesaretlendirdi. Böylece İstanbul Araştırmaları Bilim Dalı'nı kurduk.

Ahmet Kal'a: Kimler veriyor dersleri? Sizin anabilim dalınız mı; yoksa dışarıdan mı geliyorlar?

Nail Yılmaz: Dışarıdan gelenler var tabii ama daha ziyade yerel yönetimlerle bağlı olarak çalışan hocalarımız ders veriyor. Bilim dalının kurulması için 2009'da müracaat ettik. Yani sizden sonra kurulduk. Sanırım bu durum bizim bilim dalının kuruluşunu oldukça kolaylaştırdı. Öyle ki müracaatımızın hemen kabul edilmeyeceğini beklerken başvurumuz birkaç ay içerisinde olumlu sonuçlandı ve öğrenci almak durumunda kaldık. Yani eğitime hızlı bir giriş yaptık. Bu gelişme derslerin ve ders hocalarının dağılımında da hızla karar vermemize neden oldu. Bu yıl ikinci yılımız. Ders ve hoca dağılımını yeniden düzenliyoruz. Gündüz ve gece eğitimi olmak üzere ikili bir eğitimimiz var. Ancak hızlı kurulmanın bir sonucu olarak, bilim dalı yeterince tanıtılmadığı için ikinci eğitime müracaat olmadı.

Yunus Uğur: Programınız sadece eğitim amaçlı bir program gibi gözüküyor. Peki, programın nasıl bir misyonu var?

Nail Yılmaz: Aslına bakılırsa sorunuzu söze başlarken cevapladım. Zira yerel yönetimlerle alakalı bir bilim dalında hocalık yapmamız nedeniyle, öğrencilerimizin ekseri çoğunluğu belediyecilerden, yani başta İstanbul'u yönetenler olmak üzere daha çok şehir yöneticilerinden oluşuyordu. Bu nedenle İstanbul'u yönetenlere konuya daha bilimsel bir çerçeveden bakabilecekleri bir alan açmak istedik.

Ahmet Kal'a: Yani yerel yöneticileri, İstanbul'un yerel yöneticilerini sizin oradan yetiştirme düşüncesi değil mi? Mesela, bu güzel bir fikir.

Nail Yılmaz: Bu doğru. Ancak İstanbul üzerine düşünen, yazan bilim adamlarını da yetiştirmek arzusundayız. Fakat takdir edersiniz ki bu hiç kolay değil. Devlet üniversitelerinin finansman alanındaki sıkıntıları herkes gibi bizi de etkilemekte. Yani üniversite bünyesinde bir bilim dalı kurmak yeterli değil. Bu tür birimlerin mekan, kütüphane, eğitim ve araştırma bursu gibi konularda

desteklenmesi gerekiyor. Aksi takdirde misyonunuzu gerçekleştirmeniz zorlaşıyor. Bu problemi aşabilme adına Marmara Belediyeler Birliği'nden ciddi destekler alıyoruz. Tabii bu desteklerde Birliğin genel sekreteri Doç. Dr. Recep Bozlaşan'ın adını zikretmek gerekiyor. Zira aynı zamanda İstanbul Araştırmaları Bilim Dalı başkanlığını da yürüten Bozlaşan, bilim dalı ve birlik arasında kalıcı ilişkiler kurulmasında önemli katkılar sağlıyor. Örneğin Birlik bünyesinde mütevazı olarak başlatılan ancak daha sonra hatırı sayılır bir rakama ulaşan Turgut Cansever Şehir ve Yerel Yönetimler Kütüphanesi'nin öğrencilerimizce kullanılması için protokol yapıldı. Başlangıçta 3000 kitaplık bir arşiv içeren kütüphane bugün 17 binin üzerinde bir koleksiyona sahip.

Yunus Uğur: Tamamen İstanbul'la mı ilgili?

Nail Yılmaz: Tamamen değilse de ekseri çoğunluğu öyle. Ama bu oran daha da artacak. Zira kitapların alımı, daha çok İstanbul Araştırmaları Bilim Dalı öğretim üyelerinin önerileri doğrultusunda gerçekleştiriliyor. Dolayısıyla kütüphanenin büyümesi İstanbul ağırlıklı kitapların alınmasıyla devam ediyor. Hatta kitaplar mevcut mekana sığmadığı için Eyüp'te bulunan Beşirağa Medresesi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nden bir protokol çerçevesinde alınarak kütüphanenin buraya taşınmasına karar verildi. Buranın aynı zamanda şehir ve İstanbul araştırmalarının yapılacağı bir merkez olması da arzu ediliyor. Bu anlamda birtakım atölyeler oluşturulacak. Zaten Birlik bünyesinde benzeri çalışmalar yürütülüyor. Örneğin, "İstanbul Dersleri" adı altında benim gözetiminde yürütülen ve yaklaşık üç yıldır devam ettirilen bir program var. Bu program çerçevesinde sunulan seminerler *İstanbul Kent ve Medeniyet* ismiyle kitaplaştırıldı. Aslında bu yapılanlar, İstanbul Araştırmaları Bilim Dalı'nın ürünü olarak önümüzde duruyor; çünkü bizi asıl besleyen ve bu anlamda İstanbul üzerine yoğunlaşmamızı sağlayan temel etken bu bilim dalı. Ama buna rağmen bir bilim dalı üzerinden İstanbul'u çalışmak oldukça zor gözüküyor. Çünkü belli konulara odaklanmak ve kapsamlı çalışmalar yapmak bir bilim dalı ile olacak gibi durmuyor. Bu anlamda İstanbul araştırmaları enstitüsü gibi kapsamlı bir araştırma merkezi kurup çalışmaları bunun üzerinden yapmak daha fayda sağlayacağı benziyor. Yani İstanbul'un tarihini, sosyolojisini, yönetimini, planlama ve mimarisini kapsamlı bir şekilde ele alabilecek bilim dallarına ihtiyaç var. Hatta sosyal bilimlerin dışında kalan teknik bilimleri de içeren enstitülere ihtiyaç var. Biz Marmara Üniversitesi olarak İstanbul Araştırmaları Bilim Dalı'nın sosyal bilimler ağırlıklı bir enstitüye dönüşmesi arzusu içerisindeyiz. Bu maksatla rektörlük nezdinde bazı girişimlerimiz oldu. Rektörlük de bu konuya gayet olumlu yaklaşmakta. Umarım çabalarımız sonuçsuz kalmaz.

Yunus Uğur: Murat hocam sizinle devam edelim isterseniz.

Murat Güvenç: Ben burada henüz çiçeği burnunda diyebileceğimiz yeni bir kent araştırma merkezinin kurucu-yöneticisi olarak bulunuyorum. Nazik davetiniz için çok teşekkür ederim.

Görüşlerime geçmeden önce izin verirseniz ben de kısa bir özgeçmiş sunayım. 1 Ekim 2010 itibariyle İstanbul Şehir Üniversitesi'ne katıldım. 2005-2010 döneminde Bilgi Üniversitesi'nde Mimari Tasarım yüksek lisans programında çalıştım. Daha önce ODTÜ'de Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde iddim. 2008-2010 yılları arasında Bilgi Üniversitesi'nde *İstanbul 1910-2010 Sergisi*'nin Toplumsal ve Ekonomik Coğrafya temasındaki araştırmalarını yapan bir grubu yönettim. Serginin 7000 metrekaare sergi alanı var. Ancak hazırlık çalışmaları sırasında sergilenenin çok üzerinde birikim üretildi.

Eski bir İstanbulluyum. İstanbul'un sanayi coğrafyasıyla ilgili doktora çalışmamın ardından İstanbul'la ilgili bir dizi çalışma yaptım. Her çalışmada toplumsal-mekansal farklılaşmanın temsili görselleştirilmesi ve geniş kitlelere aktarılması konusu gündeme geldi. 2000'den sonra toplumsal-mekansal farklılaşmanın temsili ve görselleştirilmesi alanlarına yoğunlaştım.

Bunlar pek ilgi uyandıran konular değil; işi bu haritalanmamış alanda kendi kendinize öğrenmeniz gerekiyor. Bu zorlu yolculukta hocalarımızın katkıları büyük önem taşıyor.¹

Şehir Üniversitesi'nin arama konferanslarının birinde konu tartışıldı. Ancak ben ne bu tartışmaya katıldım ne de bir talepte bulundum. Merkezin kurulması benim için bir rüya idi. Yöneticiler ilginç bir teklifte bulundular, ben de araştırma odaklı, sosyoloji bölümüyle ilişkili bir merkez önerdim. Mezuniyet sonrası, dileyen öğrenciler tez aşamasında merkezde yürütülen projelere katılabileceklerdi. Bu durumda tezler yönlendirilmiş olacak, dolayısıyla havada kalmayacak, öğrenciler ise hem kendi başlarına erişemeyecekleri kaynaklara ve araştırma ortamına sahip olacaklar hem de yapılan bir projeye katkıda bulunacaklardı. Merkez için bir yıl sürecek bir kuluçka dönemi önerdim. Bu süre içinde merkez özgün proje üretebilirse bu yaklaşımı sürdürmeli aksi halde alternatif programlar geliştirilmeli veya yöneticiler değiştirilmeliydi. Ben bu modeli Şehir Üniversitesi'nin üst kademe yöneticilerine aktardığımda ciddiye alınacağını ve kabul göreceğini düşünmüyordum. Yanılmışım. Artık kaçacak delik de kalmamıştı! Bize çok güzel bir yer tahsis edildi.

Şehir Üniversitesi *İstanbul 1910-2010* projesinden ben dahil dört kişiyi merkez bünyesine aldı. Seyrantepe'de 500 metrekaarelik çok çekici bir çalışma ortamı sağlandı. Merkez halen kuruluş aşamasında ve henüz ortaya bir ürün

1 ODTÜ'den hocalarım Tansı Şenyapılı ve İlhan Tekeli'ye anlayış ve katkıları için özellikle teşekkür ederim Dr. Eda Ünlü Yücesoy ve Dr. Alim Arlı en zor zamanlarda destek oldular. Çalışma arkadaşım bilgisayar mühendisi Dr. Savaş Yıldırım olmasa yine ortada hiçbir şey olmazdı. Şehir Üniversitesi'nin Şehir Araştırmaları Merkezi'ni temsil edebiliyorsam bu katkılar sayesinde.

koyabilmiş değiliz.² Ancak bir uygulamalı, üç akademik araştırma projemiz karar aşamasında.³ Pastanın delili tarifinde değil yemesindedir, ilkesi uyarınca bu projeler kabul görüp ilk ürünlerini ortaya koymadan konuşmak çok anlamlı değil. Her şeye rağmen “gördüğüm ışıklar karşıdan gelen trene ait değilse” yakın gelecek açısından umutluyum. İlk olarak *İstanbul 1910-2010 Sergisi* kapsamında İstanbul'a ilişkin birçok bilgi topladık. Ve bazı ilginç veri tabanları oluşturduk. Sözelimi Ticaret Odası'nın 900 bine yakın kayıt içeren sicil kütüğünü, yer kodlama işini gerçekleştirdik. Ticaret sicil defteri 1900'den beri İstanbul'da kurulup kapanmış bütün firmaların adreslerini içeriyor. Bunlar üzerine 20 ay çalıştık ve bunu coğrafi olarak kodladık. 1950 sonrası için oldukça hassas ve ayrıntılı bilgiler içeren “yer kodlanmış ticaret sicil defteri”, İstanbul'un sanayi ve ticaret coğrafyasını ilçe, belde ve mahalle düzeyinde saptama temsil, karşılaştırma ve haritalayabilme olanağının yanı sıra, gün, ay, yıl olarak belirtilen bir tarihteki iktisadi coğrafyayı veya gün, ay, yıl olarak tanımlanan iki tarih arasındaki değişmeyi en ayrıntılı biçimde izleyebilme olanağı sunuyor. Mesela 10 Ağustos 1946 tarihindeki bir yapıyı en ince ayrıntısına kadar haritalayıp görselleştirebiliyoruz.

Seçilen iki tarih arasında, şehirde işyeri coğrafyasının nasıl değiştiği veya belirlenen kent kesimlerinde hangi faaliyetlerin ağırlık kazandığı, hangilerinin önem yitirdiği “yer kodlanmış sicil defteri” üzerinden kolaylıkla izlenebiliyor. 10 Ağustos 1946'yla 10 Ağustos 1956 döneminde açılan/kapanan firmaların dağılımı, yükselen önemini ve yitiren ağırlığını koruyan işkolları, makro ekonomik kararların, dünya iktisadi sistemindeki gelişmelerin kentin iktisadi yaşamına dolayısıyla coğrafyasına nasıl yansıdığı vb. sorular kolaylıkla yanıtlanabiliyor.

Ekrem Işın: Sektörel bazda mı?

Murat Güvenç: Sektörel ayrıntı düzeyi 1950'den sonra sürekli olarak gelişiyor. İlk aşamada 90 işkoluyla başlayan tasnif DIE (şimdilerde TUİK) sınıflamalarıyla geliştirilebiliyor. Gümrük Birliğinden sonra da Avrupa'da kullanılan binlerce alt başlık içeren NACE kodları kullanılmış. Ayrıca kapanan firmaların etnik kökeni, yeri, hukuki statüsü bulunuyor. Sergi kapsamında hangi sokaklarda hangi etnik kökenden tüccarların, hangi işkollarının yoğun olarak temsil edildiğini, hangi şirket türlerinin, işkollarının manidar düzeyde seyrek olduğunu gösteren 200'e yakın orijinal harita ürettik. İstanbul iktisadi coğrafyasını 1950'lere

2 Bu konuşma yapılırken müzakere aşamasındaki Bursa Çevre Düzeni Planı Toplumsal Ekonomik ve Mekansal Çözümlemeler başlıklı araştırma projesi tamamlandı. Nihai raporu Bursa Büyükşehir Belediyesi'ne teslim edilmek üzeredir.

3 Bu projeler desteklenmeye değer bulundu ve merkeze katılan beş yeni personel desteği ile yürümeye başladı.

kadar sokak düzeyinde, 1950'den sonra da mahalleler itibariyle inceledik. Bu yolla XX. yüzyılda İstanbul'da iktisadi coğrafya çalışmalarının altyapısını kurduk. Bu, birinci yılda Şehir Üniversitesi yetkililerine vaat ettiğim bir şeydi.

Ahmet Kal'a: Bunu coğrafya bilgi sistemi üzerine mi işliyorsunuz?

Murat Güvenç: Evet, coğrafi kodlaması yapılan veri tabanı CBS üzerinde kullanılabilir. Haritalama işleri de CBS'de kartografya süreci başka ortamlarda yapılıyor. Herhangi bir zaman diliminde İstanbul'daki yapıyı oluşturan veri kümesini tanımlamak çok kolay oluyor. Bu bilgi, "katmanlar" adını verdiğimiz bir grafik arayüz yazılımıyla en anlamlı ve okunaklı biçimde indirgenip haritalanabiliyor. Haritaların okunurluğu sergide sunulanlardan kat kat yüksek. Bu, merkezimizin ilk büyük projesi. Merkezin ikinci büyük projesi 1985-90, 1995-2000 Türkiye göç atlasının hazırlanmasıyla ilgili. Bunu TUIK'in 1990 ve 2000 nüfus sayımlarının yüzde 5'lik örneklemeleri üzerinden üreteceğiz.

Bu tabii İstanbul dahil bütün Türkiye'yi içeren bir göç atlası. İstanbul zaten Türkiye'de göçlerin yüzde 15'ini üretip gelenlerin de yüzde 22'sini alan bir yer. Her iki proje de TÜBİTAK'a sunuldu. Tabii yayın için ayrıca sponsor bulmak gerekecek, belki internet üzerinden yayınlayabiliriz. Merkez aynı zamanda kendi fonlarını da üretecek. Yani döner sermaye kapsamında dışarı iş yapacağız. 1/100000 ölçekli Bursa Çevre Düzeni Planı için kapsamlı bir bölge ve metropoliten alan değerlendirme çalışması yapacağız. Umarım önümüzdeki yıl bu projelerde mesafe alıp tünelden çıkmayı başarırız.

Ahmet Kal'a: Projelerinizdeki çalışanları nereden temin ediyorsunuz, üniversite hocaları mı?

Murat Güvenç: Şu anda ekip *İstanbul 1910-2010* projesinde çalışanlardan oluşuyor. İki doktora, biri de yüksek lisans öğrencisi, uzman olarak çalışıyor. Bir de bilgisayarımız var; bu projenin bilgisayar programlarını ve GIS işlemlerimizi yapıyor. Bir de üniversitenin sürekli olarak sağladığı asistanlar, yerli yabancı gönüllüler ve stajyerler var. Bu gönüllü katkı sayesinde İstanbul telefon rehberleri üzerinde kapsamlı bir proje yürütüyoruz. 1942, 1955 ve 1966 rehberlerini sayısallaştırıp veri tabanına dönüştürdük. Bu çerçevede üniversitemizin tarih bölümünden bazı hocalarımızın katkısıyla Osmanlı şehirleri ve erken dönem Cumhuriyet şehirleri üzerinde proje geliştirmek istiyoruz. Ancak öğrenecek çok şeyimiz var ve kapılarımızı aşındıracağız; çünkü 1930'lu, 1940'lu, 1950'li yıllar hakkında bilebildiklerimiz, yüz yıl başı ve sonuna ilişkin bildiklerimizden çok daha az. Öncelikle bu boşluğu doldurmayı amaçlıyoruz.

Yunus Uğur: Şimdi kurumsal sorunların ötesinde İstanbul'da araştırılması, çalışılması gereken öncelikli konular nelerdir, neler olmalıdır meselesini

konuşalım isterseniz. Hem İstanbul'un tarihi açısından hem de İstanbul'un geleceğiyle ilgili, İstanbul'u kent üstü bir yapıya sahip ve yeni ulaşım sistemleri ile Avrupa'ya, dünyaya entegresi gittikçe artan ve daha da değişik haller alan bir metropol olarak düşünürsek öne çıkabilecek konular neler olabilir? Mevcut kurumlar nasıl bir inisiyatifle bu konuları inceleyebilir? Murat hocaların yaptığı, bir anlamda bu 1930-60 arası ile ilgili boşluğu dolduruyor. Ahmet hocaların daha önce İstanbul Araştırma Merkezi'nde yaptığı ise İstanbul'un tarihî bilgileri çerçevesinde külliyyatını çıkartmak oldu. Ondan sonraki yüksek lisans ve doktora tezlerine de çok büyük bir katkı oldu bu. Bunlar tarihî yönüyle ilgili yoğunlaşma alanları ve bize çok şey anlattı. Şimdi bu noktadan baktığımızda hangi yoğunlaşma alanları en kritiktir? Araştırma yapmak için, yeni araştırmacıları etkileyecek, İstanbul'u anlamamızı kolaylaştıracak gündemlerimiz neler olabilir? Bunun üzerinde belki devam edebiliriz.

Ekrem Işın: Dünyadaki önemli büyük kentler, insanlığın bir çeşit arkeolojik sit alanı gibidir. Başka bir yönden ele alırsak, kentler insanlığın hafıza arşivleridir diyebiliriz. Yani insanlığın tarih boyunca ürettiği kültürlerin üst üste yığıldığı, iç içe geçtiği arkeolojik tabakalar ya da toplumsal bilgi ve tecrübe labirentleri. Dolayısıyla günümüzde bu tür karmaşık yapılanmaları klasik formasyona sahip, yalnızca belli bir disiplin adına konuşan bilim adamları ya da onların temsil ettiği metodolojilerle çözümlenemiyor mümkün değil. Artık her anabilim dalı, tıpkı kılcal damarlar gibi birbirinden ayrışarak alt dallara bölünmüş durumda. Her alt bilim kümesi ayrı bir uzmanlık gerektiriyor. Dolayısıyla bugün kent üzerine çalışan bilim kuruluşları, ister enstitü ister araştırma merkezi deyin, bu tür parçalanmış, farklı bilgi odaklarına ayrılmış bir yapı üzerinde çalışmak zorunda. Bizler bazı kavramları çok seviyoruz. Dönem dönem bu ülkede bazı kavramlar dilimize pelesenk oluyor. Derdimize derman olacağına inandığımız büyümlü kelimeler bunlar aynı zamanda. Örneğin sosyal bilimlerde interdisipliner metodolojiden çokça söz ediliyor. İnterdisipliner dediğimiz kavram disiplinlerin yan yana gelmesi değil; yani bir üniversite öğrencisi, eğitimini aldığı belli bir konuda önce tarih, ardından ekonomi ve sonunda da sanat dersleri alarak o konuyu interdisipliner açıdan kavramış olmuyor. Tam tersine kafası karışıyor ve toplumsal olguları birbiriyle bağlantılandırarak zihinsel kurguyu gerçekleştiriyor. Öyle bir şey ki bu, örneğin İstanbul söz konusu olduğunda, kentin tarih, ekonomi, sosyoloji, din, mimarlık, şehircilik ve folklor alanlarına dağılmış bilgi depolarını tek tek açıp içinde ne var ne yok diye araştırmak, sonra da bütün bu bilgi yığını elekten geçirmeyip olduğu gibi bırakmak bilimsel çalışma olarak kabul ediliyor. Dahası bilimsellik patentli altında akademik piyasaya sürülüyor. Bu malı üretenlerin, son kullanma tarihi geçmiş bir ürünün pazardaki satış şansı hakkında ne yazık ki yeterli bilgileri yok. Oysa yapılacak iş, farklı disiplinleri iç içe geçirerek birinin sorduğu soruya diğerinin

cevap vermesini sağlamaktır. Sosyal bilimlerdeki bu soru-cevap ilişkisini yöneten kafa, bizim bugün özlemine çektiğimiz interdisipliner metodolojiyi kavramış gerçek anlamda çağdaş bilim adamıdır. Şimdi bu çerçevede üniversitelerimizde ders verebilecek, öğrenci yetiştirebilecek kaç kişi var? Düz tarihçi var, düz ekonomist ve edebiyat tarihçisi var! Bunları bir araya getirmek interdisiplinerlik olmuyor. Yani Jacques Le Goff, Georges Duby, Carlo Ginzburg gibi tarihçilerimiz var mı? Braudel çapında bir entelektüel tarihçi yetiştirebildik mi? Maalesef bizim sıkıntımız bu. Bilimin yapısı değişiyor ama biz eski usul kurumlar kurarak bunlardan bir fayda bekliyoruz. Neresinden bakarsak bakalım trajik bir durum. Şimdi gelelim işin temenniler ve neler yapabiliriz kısmına. Avrupa'da toplumsal ve kültürel konuların araştırılması, bu konuların literatür ve envanter çalışmalarıyla birlikte yürümüştür. Hukuku ele alalım. Ta Antikiteden yani Roma'dan başlayıp bütün kodeksleri yapmışlar ve bir hukukçunun önüne bugün yararlanabileceği şekilde insanlık tarihinin hukuk normlarını koymuşlar. Tarih, sosyoloji ve felsefe alanında da bunu yapmışlar. Artık Avrupa'da araştırma yapacak ya da düşünce üretecek bir insan, sınıflandırılmış malzemeyi önünde buluyor. İşte, üzerinde emin adımlarla yürünecek, bilimsel açıdan sağlam zemin budur. Ahmet beylerin zamanında yaptığı böyle bir işti. İstanbul sosyal hayatına ait belgeleri bir araya getiren meşakkatli çalışmadan söz ediyorum. Yayınlanan o ciltlerde İstanbul kent tarihinin orijinal belgeleri yer aldı. Şimdi ilk yapılacak iş bunu bir adım daha ileri götürmek ve bu arada mevcut belge birikiminden yararlanarak çağdaş tarih yazımına uygun kent monografileri üretmektir. Artık bu saatten sonra, efendim İstanbul hakkında bilmem kaç bin tane belge var, toplansın da ondan sonra biz bir şeyler yaparız mantığı geçerli olamaz. Hem belgeler toplanacak hem de yeni projeler gündeme getirilecek. Benim diyeceğim kısaca bu. Önce İstanbul'un bir fotoğrafını, iskeletini görmemiz lazım. Bu da onun envanteridir. Şu an itibarıyla Murat Bey diyor ki ben konuşabiliyorum çünkü yaptım. İstanbul'da şu kadar ticarethane var, 1938 yılında ya da 1946 yılında şu kadar doktor muayenehanesi var, buradan bir araştırma yapılabilir. Ama bunu mesela mimari alanda diyebiliyor muyuz? Benim buna benzer bir projem vardı: İstanbul'un kültür hayatını konu alan İstanbul Kültür Atlası. Yapı Kredi Yayınları'nda iken bu konuda mesafe almıştık, ancak kurumun el değiştirmesiyle bu proje gerçekleşmedi. O zamanlar, İstanbul'da kültür hangi mekanlarda üretiliyor demiştik. Şimdi hatıra kitaplarında okuyoruz, Divanyolu'nda ya da Beyoğlu'nda dönemin entelektüelleri toplanıyor. Sarafim Kiraathanesi, Elit Kahvesi gibi yerler birer kültürel üretim merkezi kimliği taşıyor. İstanbul'un kültürel topografyasında bu mekanların dağılımı nasıldı? Bu mekanlar arasındaki kültürel dolaşımın niteliği neydi? Zamanla tiyatrolar, sinemalar ressam atölyeleri, fotoğrafçı stüdyoları bu dolaşımın niteliğini zenginleştirici mekanlar olarak kent hayatına katılmışlardır. Bütün bu bilgi kırıntılarını, tanıklıkları, yazılı belgelerden, hatıratlardan,

bugün hâlâ yaşayanlar varsa sözlü tarihten ayıklayarak bir harita üzerinde dönem dönem, bölge bölge, pafta pafta göstermek istemiştik. Kısacası, İstanbul'un iskeletini ortaya koymamız, fotoğrafını çekmemiz lazım. İkincisi, kentin görüntüsü belirginleştikçe mikro düzlemdeki çalışmaları birbirlerine eklemeyerek daha makro projelere doğru yol almamız gerekiyor. Bizim tarihsel topografya projemiz işte tam bu noktada hem kentin yapı envanteri hem de bu envanter etrafında kümelenen toplumsal hayat konusunda bizi aydınlatacak açılara sahip. Örneğin XIX. yüzyılda gündelik hayata giren Beyoğlu otelleri hem mimari envanterin bir parçası hem de ekonomik mekanizmanın. Ayrıca bu oteller, Batılı adab-ı muaşeretin öğrenildiği mekanlar olması nedeniyle, kültür tarihimizi de yakından ilgilendiriyor. Yalnızca bir yapının tarihi değil burada söz konusu olan, o yapıyı ayakta tutan ekonomi ve içindeki insan yaşantısı; ancak bu çoğulcu ve kavrayıcı bakışla kent tarihini yazabiliriz. Dolayısıyla çok karmaşık bir gerçeklikle karşı karşıyayız. İnterdisiplinerlik işte buradan kaynaklanıyor, gerçekliğin çok boyutlu olmasından. Açık vizyon sahibi, farklı alanların bilgi disiplinlerine sahip ve bunları senkronize edebilecek çapta insanlara ihtiyacımız var. Bu insanlar nerede? Üniversitelerimiz bu insanları yetiştirecek ki çağdaş kent tarihçiliği önce emeklemeye, sonra da kendi ayakları üzerine doğrulup yürümeye başlayabilsin. Ama hâlâ eski usul devam ediyor. Osmanlı Arşivi'ne girip küfe dolusu belge yerli yersiz birbirinin ardına sıralanarak bilimsel çalışma adı altında bozuk bir Türkçe ile kitaplaşıyor. Verilen emeğe ve zamana yazıktır. Benim inancım odur ki toplumsal olguları yorumlayıcı zihinler yetiştirdiğimizde o belge yığınları herkesin anlayacağı dilden İstanbul adına konuşmaya başlayacaktır. İşte o zaman İstanbul'u ve onun kimliğini, hamasetten uzak biçimde yeniden inşa edeceğiz. Bu kimlik o kadar geniş bir alana dağılmış ve üzeri ihmalkârlığın külleriyle örtülmüş ki onu keşfetmek büyük sabır işidir. Elinizdeki değer ne olduğunu bilmezseniz onu kolaylıkla yıkarınız. Mesela mezar taşları benim merakımdır, zaman buldukça mezarlıkları dolaşır, gerekli notları alırım. Sürekli yok olur bu taşlar. Neden? Çünkü bilmiyoruz ne anlam ifade ettiklerini. Ne üzerindeki yazıları okuyabiliyoruz ne de barındırdıkları sembolizmden haberimiz var. Kıymetini bilmeyince de, bir taş canım yık gitsin ne olacak diyebiliyoruz. Yıkığımız taş aslında Süleymaniye Camii kadar kıymetlidir. Mevcut tarihî mezar taşlarımızın hepsini sınıflandırarak yorumlayıp ciltler halinde yayınlamamız lazım. Bunu biz yapmadık. Yapmadığımız için İstanbul kimliği ölümcül bir yara aldı. Bugün nedir İstanbul? Size söyleyeyim, orta tabaka turistler için bir Şark mekanı. Bu mekanda Süleymaniye Camii, Ayasofya, Kapalıçarşı ve Topkapı Sarayı gibi birkaç turistik biblo yer alır. Böyle bir imparatorluk kenti olabilir mi? Anıtsal yapıların arasını dolduran ve İstanbul'a asıl kimliğini veren mahalleyi ve onun insanlarını yok etmişiz. Mahalle, kentin yaşayan kimliğidir. Bu mekanların ahşap evleri, mes-

citleri, hazireleri, çınar ağaçları ve hepsini içine alan mistik aura kaybolup gitmiş. İstanbul Ortaçağın çapraşık kent dokusuna sahip, iç içe geçmiş zamanların, salaş ama güngörmüş bir kültürün yaşandığı, tarihin getirdiği üst üste yığılmayı zenginliğe dönüştürmüş bir kent iken, ucuz siyasetin girdabında yanlış bir demokrasi anlayışının kurbanı olmuştur. Bizi ilgilendiren artık bundan sonrasıdır. En azından bugüne kadar gelebilmiş olanı kurtarmak ve tescil etmek vazifesiyle mükellefiz. İstanbul Araştırmaları Enstitüsü bu görevi üstlenmiştir. Tarihsel topografya projemiz bir yapı listesi değil, detaylı, ansiklopedik bir çalışma olacaktır.

Yunus Uğur: Onun için de çeşitli yöntemler geliştirmek gerekiyor sanırım.

Ekrem Işın: O yöntemler dünyanın bugün geldiği bilimsel çığa yüksekliği neyse o. Yani şark kurnazlığına yer yok. Batı diyor ki benim koyduğum çıtayı atlayabilirsen yanıma gelebilirsin. O metodoloji neyse bugün üniversiteler o metodolojiyi vermek zorunda. Le Goff'un kitabını anlayabilecek öğrenciyi yetiştirmek zorundayız. Artık dünyada bu dil konuşuluyor. Bu dilin dışında başka bir dil, köhnemiş bir dille ders anlatamazsınız, yaptığınız iş ucuz hamasetten öteye gitmez. Günümüzde bu hamaset hâlâ gerçekliğini koruduğu için Türkiye sürekli patinaj yapıp durur. Halbuki doğru vites taksak, bu ülke inanın son hızla kaybettiği zamanı ve geleceği yakalayabilecek güçtedir. Bunu mutlaka gerçekleştirmemiz lazım. Avrupalı tarihçi, bir manastır anlatıyor hayran oluyorsun. Mekan organizasyonunun arkasındaki felsefi kurguyu öylesine detaylı aktarıyor ki bütün Ortaçağ gözünüzün önünde canlanıyor. Bugün hangi mimarlık tarihçimiz bir dergâhın inşasında mistik sembolizmin izini sürmüştür? Ben hiç örneğine rastlamadım.

Murat Güvenç: Mimar Alpaslan Ataman'ın *Bir Göz Odadan Külliyyeye* adlı eseri, belki bir örnek olabilir.

Ekrem Işın: Biliyorum onu, evet. Tarih dediğiniz şey sonuçta yorumdan ibarettir. Şimdi siz bir belge okursunuz, dersiniz ki bu belge şu konuyu anlatıyor. Aynı belgeyi ben okurum, emin olun başka bir şey çıkar. Tarih yorum zenginliğidir. Her kuşak bu nedenle tarihi yeniden yorumlar, farklı bakış açıları getirir. Biz maalesef bu işi yapamadık. Mezar taşları üzerine verdiğimiz bir konferansa katılan sanat tarihçileri anlattıklarına şaşırıldılar. Mezar taşları üzerindeki motifleri süs sanıyorlardı. Çünkü üniversitede böyle öğretilmişti. Eski kültürün sembollerle konuşan bir kültür olduğunun farkında değillerdi. Süs dedikleri motif, Kadiri tarikatının sembolü olan 18 köşeli güldü. Ölen kişi bu sembol aracılığıyla yaşayanlara "Ben Kadiriyim" der. Buna süs denilemez. Bu ikonografiyi bilmezseniz geçmiş yorumlayamazsınız. Üniversitede bu iko-

nografiyi okutacak insan yok mu? Batı dünyası bu ikonografik şifreyi Hristiyanlık ve Yahudilik düzleminde daha Ortaçağda çözdü. Camileri anlatırken kitabeleri okunmalı. Arşive girilip ne var, ne yazılmış, kaç kere tamir görmüş ortaya konulmalı. Osmanlı Mimarlık Tarihi öğrencilerine Osmanlıca öğretilmeden nasıl olacak bu iş? Sonra İstanbul'u yazacağız. Nasıl yazacağız? Mümkün değil.

Murat Güvenç: Bakan Cumhuriyetten sonra köylerle ilgili bildiğimiz şehirlerle ilgili bilgilerimizin üzerindedir. Toplumsal olarak tanınmış ve teslim edilmiş köyler hakkında bilgi edinilebiliyor. Ancak 1990'dan öncesine ilişkin sistematik mahalle bilgisinden yoksunuz. 1920-1990 dönemi köyleri hakkında sistematik bilgi toplanırken şehirlerin nasıl oluştuğu, dönüştüğü izlenemiyor. Belediyenin inşaat, sağlık, eğitim istatistikleri ne yazık ki ilçe düzeyinde ve çok yardımcı olmuyor. Şişli, Fatih, Beyoğlu, Eyüp birbirinden ayrılır; ancak o kadar!

Ekrem Işın: Bizim temel yaşama birimimiz mahalledir. Eski İstanbullulara nerelisiniz diye sorun. Örneğin Samatyalıyım, Karagümrüklüyüm ya da Vefahım derler, ama doğrudan İstanbulluyum demezler. İstanbullu olmak, Demokrat Parti döneminde yaratılan hacıyağa kültürünün bir sonucu, daha doğrusu bir statü sembolü. Milli Şef döneminde bile birkaç kuşak Fatihli olmak, yani Nefs-i İstanbul'da doğmak manevi açıdan bir üstünlüktü. Bizim toplumsal aidiyetimiz mahalleye kök salmıştır. Hakikaten dediğiniz doğru. Fransız şair Gerard de Nerval İstanbul'u ziyaret ettiğinde, bir mahalleden diğer bir mahalleye geçtiğimi kültürün değişmesiyle anladım der. Mahalleler arasında fiziksel bir sınır yok ama bir kültürden diğerine geçtiğini fark ettirecek bir sembolizm var. Bir Yahudi mahallesinden Müslüman mahallesine geçerken bu kent kimliğini şekillendiren sembolik sınırın farkına 150 sene önce varmış Fransız şairi. Herkes doğduğu mahalleyle övünürdü eskiden. Şimdi kalmadı o tür şeyler. Biz yerinde oturan bir toplumuz. Fazla gezip dolaşmayız. Bilmem kaç yıldır aynı mahallede oturuyoruz diye öğünürüz. Kişi doğduğu mahallede yaşar ve orada ölür. Bu o kişi için bir erdemdir. Gezip dolaşan üç insan tipi yetiştirdik biz tarih boyunca: Birincisi asker, ikincisi din adamı, üçüncüsü tüccar. Bunlar diğer kültürlerde de mevcut olan evrensel tiplerdir. Kimisi ticaret, kimisi savaş, kimisi de hac için sürekli yeryüzü haritasında dolaşırlar ve kültürel birikimleri farklı coğrafyalara taşırlar. Durağan toplum yapıları böylece hareketlenmiş, daha doğrusu biraz nefes almış olur. Bizim toplumun nefes alma anları pek sık değildir. Esas olan mahallenin sınırları içinde yaşamaktır. Bu açıdan kent bir bütün olarak fazla bir değer taşımaz. Tanpınar *Beş Şehir*'de açıkça yazıyor, mahalle yok oldu diyor. Bunu yazdığında yıl 1945. Mahalle belediye paftasında artık bir isim olarak var diyor. Mahalle ile birlikte kenti de kaybediyoruz.

Murat Güvenç: Sanatçı duyarlılığıyla çok yerinde bir saptama. Mahalle kağıt üzerinde bir birim; o sınırın içerisinde her şey var. Ama yeni yöntemlerle çalışıldığında, örtük karşıtlıklar “beyaz yaka” ile “mavi yaka”, ticaret ve inşaatçılık adeta birbirini iten zıt yaşam tarzlarına, toplumsal kutuplara (antipodes) tekabül ediyor. Beyaz yakalı yoğun bölgelerde mavi yakalılar seyrek, mavi yakalı yoğun bölgelerde de beyaz yakalılar seyrek.

Doğum yerleri bile ilginç karşıtlıklar sergiliyor. Trakya ve Balkan kökenlilerin büyük çoğunluğu İstanbul yakasında yaşıyor. Üç dört mahalle hariç tutulursa, Anadolu yakasında Trakyalı yoğun mahalle bulunmuyor. Karadeniz’den gelenlerin büyük bir kısmı boğazın girişinde, Sarıyer ve Beykoz ilçelerinde yoğunlaşmışlar.

İstanbul’un Avrupa yakası emek yoğun (kadın-erkek giyim, tekstil, konfeksiyon, ayakkabı, deri, deriden mamül eşya vs.), Anadolu yakası da sermaye yoğun (kimya, ilaç, otomotiv, makine vb.) sanayilerde uzmanlaşmış. Mahallelerin karakteri, yerel kimlikler bu örtüşme sonucu şekilleniyor.

Ekrem Işın: Yani kentin Fatih dönemindeki iskanı, metodik zorunluluk olarak değil, sanki genetik kanunlarına uygun biçimde bugün de devam ediyor; belli insan grupları, belli kökenden gelenler üç aşağı beş yukarı aynı yerde oturuyor.

Murat Güvenç: Çoğu kez farkında olmasak da toplumsal coğrafyayı şekillendiriyoruz. Yani bir mekansal habitüsten söz edilebilir. Neden Moda’da oturuyorsunuz sorusu, “Bizim mevkiimizdekiler Moda gibi yerlerde rahat eder” diye yanıtladığında bu bir mekansal *habituse* işaret eder. Totolojiye rağmen toplumsal coğrafya çalışmalarıyla açığa çıkarılması acilen gerekli ayrışma süreçleri var.

Nail Yılmaz: İstanbul’la ilgili olarak bir envanterin çıkarılması oldukça önemli ama belki bir o kadar önemli bir diğer husus da sözlü tarih çalışmalarının bolca yapılması. Herkesin kendi İstanbul’unu anlattığı, göçmenin göç ve tutunma hikayesini ya da şehirlinin çevresindeki dönüşümü ve bu dönüşüm karşısındaki tutumunu anlattığı sözlü tarih çalışmalarına olan ihtiyaç büyük.

Ekrem Işın: İşte bu da bir envanterdir aslında.

Nail Yılmaz: Doğru. Az evvel 1940’larla 2000’ler arasının iyi görülemediği ifade edildi. 40’larla 2000’ler arasını bilen insanların birçoğu şu anda yaşıyor. Bu bakımdan İstanbul’la ilgili en özel, en doğru bilgileri bu kişilerden almak mümkün. Bu anlamda İstanbul’la ilgili araştırma yapacak merkezlerin ya da enstitülerin sözlü tarih üzerinde yoğunlaşması İstanbul’u anlamada oldukça

yarar sağlayacak. Nitekim geçmişle ilgili detaylı bilgilerin çoğunu benzer şekilde, gözleme dayalı olarak hazırlanan seyahatnamelerden ya da benzeri edebi eserlerden çıkarabiliyoruz.

Ekrem Işın: Örneğin yeni kuşak Annales Okulu'ndan tarihçi Emmanuel Le Roy Ladurie, XVI. yüzyılda III. Henri'nin Fransa'sında yaşanan iki haftalık bir karnavalı anlatır. Eğlenceyle başlayan karnaval katliamla bitmiştir. Geç Rönesans çağındaki bu cinnet ortamı üzerine belgelere dayalı 500 küsur sayfalık bir mikro tarih çalışması. Bugün bizim mahalle ölçekli İstanbul araştırmaları için verilmiş bir metodoloji dersi. Bu tür araştırmalara hızla girmemiz lazım. Ancak bu tür araştırmalar çoğaldıkça, o dediğiniz boşluklar dolacak. Çok eksiklerimiz var. Kurumlaşmaya bile çok geç başladık, ben enstitümüzü 2007 yılında kurduk diyorum, siz 2006 diyorsunuz, Murat hocam 2011 diyor. Bir yabancı konuştuklarımızı dinlese, biz 1789'dan beri Paris'i inceliyoruz diye şaşar halimize.

Ahmet Kal'a: Özellikle çalışılması gereken alanlar olarak, birkaç açıdan, bir felsefe oluşturarak, yani medeniyetler başkenti olarak İstanbul'a bakmak gibi bir yaklaşımdan bahsedildi. Bunun üzerine bir de ihtiyaçları bakımından konuşuldu. Somut projeler bakımından, hem teknik hem de olabilirliği açısından, yatırıma elverişliliği noktasından bakıyorum ben. Teknik derken, mesela Batı araştırma yapıyor ama maliyetlerini de buna göre ayarlamış. Bir örnek vereyim, bizim yayıncılar vergi muafiyeti istiyorlar çünkü maliyetleri çok yüksek! İstanbul Üniversitesi olarak İstanbul araştırmalarının bir etkisi şu oldu: Kültür 2010'a İstanbul Üniversitesi olarak proje hazırlayalım dedik. Bunu sunduğumuzda, diğer üniversitelere de söyleyelim, onlar da üniversite olarak başvurabilirler dediler. Üniversite olsun olmasın biz 32 projeye şu anda 2010'da proje yapıyoruz. 32 proje arasında bitmiş olanlar var, İstanbul'la ilgili belgeseller, sonuçları sergilenen projeler var. Kitap olarak özellikle envanter çalışması anlamında birçok şey var. Sektörel olarak da sağlıktan tutun da yerel yönetim tarihine kadar birçok şey o 32 projede yelpazelenmiş durumda. Tüm üniversitelere tahsis edilen bilimsel araştırma projelerinde kullanılmak üzere bir fon var, kısaca BAP diye biliniyor. Fakat BAP'ın yapısı maalesef araştırmalarda kullanılmaya elverişli değil. Yani teknik taraftan da çözümler bulmanız lazım. Mesela Bilimsel Araştırma Projeleri diye bir başlık konuluyor ve buna trilyonlar ayrılmış durumda. Şu anda her üniversitede var ve devlet katkı veriyor fakat BAP projeleri bilgisayar, printer almanın dışında bir işe yaramıyor. Yani bir proje verdiğiniz zaman, size bir bilgisayar veriyorlar. Benim bilgisayarım var ama olsun. Rektörümüze dedim ki BAP'a proje vermeyeceğim. Niye? Bilgisayarım yeni.

Bilimsel projede ekibin desteklenmesi, ayrıca ekibin bağımsız kurulabilmesi lazım. Bu sorunu aşabilirsek İstanbul'la ilgili hakikaten kalıcı projeler

üretebiliriz. BAP'a trilyonlar ayrılıyor ama kullanamıyorsunuz. Buradan hareketle, 2010 projeleri ilk defa gündeme geldiğinde, ekip kurma vs. özgürlüğünden dolayı tamam dedik. Orada şu sorun yaşanıyordu: Muhatap tüzel ya da şirket olunca bu sefer maliyetler şişiyor. Bu miktarın yarısını hatta daha fazlasını maliye geri alıyor. Dedik ki siz bu bütçeyi proje yapmak için mi buna ayırdınız, yoksa almak için mi?

Murat Güvenç: Adeta tahsis edilen parayı geri almak için.

Ahmet Kal'a: Burada teknik sorunları aşmamız lazım. Güzel fon ayrılıyor ama daha sonra devlet nasıl geri alacağım diye 40 takla atıyor. Teknik bilimler, sosyal bilimlerden önce bu sorunları aşmış durumdalar.

Nail Yılmaz: Büyükşehir Belediyesi'nin İstanbul üzerine yapılan çalışmalara ayırdığı bir bütçe vardı. Orada gördüm ki bütçeden daha çok teknik bilimler pay alıyor.

Ahmet Kal'a: Onun kurulundayım ben. Sosyal bilimlere de verildi ama Büyükşehir, projeye hangi birim ilgileniyorsa oradan finanse edilecek diye bir karar almış. Şimdi sosyal bilimi finanse eden bir kültür bütçesi ayırmadığı için sosyal proje fazla olmadı. Ben de bir daha kurullarına gitmedim. Dedim ki siz sosyal bilimlere açık, net bir bütçe koyacaksınız ki o zaman gelir bakarız; sosyal bilim ayrı bir şey. Bu şehrin kültürüyle, yerleşimiyle, sosyal problemlerinin tespitiyle ilgili projeler yaptırılmalı. Bir kere bizler İstanbul konusunda neler yapmamız gerektiğini biliyoruz aslında. Burada bunun envanterini de dökebilir, konu başlıklarını ayrıntılı konuşabiliriz ama şunu belirtmek istiyorum ki eğer sosyal bilimciler olarak teknik ilişkileri de çözerek projelerin nasıl destelenebileceğiyle ilgili çözümler, öneriler getirmezsek kurumsallaşma dediğimiz olayı kesinlikle sağlayamayacağız. Ben birkaç tane çözüm önerisi geliştirdim, burada da paylaşayım. Bir kere ilgili projeyi ilgili sektörüyle paylaşmamız lazım. Mesela Süleymaniye bölgesini Büyükşehir'le çalışıyorum. Kapalıçarşı dahil olmak üzere GIS (coğrafi bilgi sistemi) üzerine bütün yapıları işledik, bilgilerini temin ettik. Tabii o bilgiler sadece ticaret odasından alınırsa eksik kalır, esnaf odalarından, özellikle vakıflardan almak lazım. Eksik olan bilgileri de tamamlamak lazım ayrıca. Bir de mülkiyet bilgilerini iyi almak gerekiyor, yani tapu emlak ve millî emlaklar. Bütün bunları işlerken, sektörel ihtiyaç-sektörel ilişki ağının kurulması gerekiyor. Kapalıçarşı'yı örnek vereyim. İlk kuruluşlardan biri. Hem ekonomi hem de kültürel tarafı var; her yönüyle bir değer. Etrafındaki mahallelerle düşünürseniz, hem mahallesiyse hem çarşısıyla çok önemli. İstanbul'un kalbi ve dünyanın şu anda gerçekten en çok ilgi duyduğu

yerlerden biri. Biz oradaki sektörel çalışmayla ilgili olarak Kapalıçarşı Esnaf Derneği başkanını çağırdık. Bütün esnafı temsil ediyor. Bu arada yaptığımız araştırmalarda anladık ki Esnaf Odaları Birliği'nin esnafla alakası yok; ismi var sadece. Oraya üye olmayan, aidat vermeyen esnaf listelerinde yer almıyor. Ama Kapalıçarşı Esnaf Derneği başkanı tüm esnafı hakikaten temsil ediyor. Mısır Çarşısı'nda da Mısır Çarşısı Derneği var. İkisi de vakıflaştılar. Bunlarla birebir çalışıyoruz, 32 projemiz içerisinde her aşamada yer alıyorlar; mesela tekstil projesinde, sağlık projesinde. Geçenlerde sağlıkla ilgili büyük bir uluslararası kongre düzenledik, muhteşem oldu. Sağlık tarihiyle ilgili en büyük katkıyı Mısır Çarşısı'nda bitki alıp satanlar verdi. Mısır Çarşısı'nın çevreyle o kadar sıkı ilişkisi var ki Brezilya'dan tutun da dünyanın her yerinden bitki geliyor ve yüzyıllardır böyle. Bir kesit aldık: Malatya Pazarı. Bunlar 1950'lerde gelip başlamışlar bu işe. 50'den önce kim vardı diye sorduğumuzda, bu iş tamamen Rumların ve Yahudilerin elindeydi diyorlar. Halbuki incelediğimizde bu işte Rum'u ve Yahudi'yi göremiyoruz. Burada bir tuhafılık var. Evet, 50'de bu işi Rum'dan, Ermeni'den almışlar hakikaten ama o ara tarihler çok önemli, o aralıkların dolması lazım. Ta ki Balkanlar'dan tutun da İstanbul işgaline kadar. İstanbul işgali büyük bir kırılış olmuş gerçekten. İşgal sırasında bütün ticari birimlere el konulmuş. Ne kadar müteşebbisimiz varsa bir şekilde küstürülüp el çektirilmiş ve işyerlerine de el konmuş. Mesela Çetin Bey Malatya Pazarına 1950'de gelip yerleşmiş, tabii bakmış hep yabancı. Orada bir dükkan alması, tutunması, işi öğrenmesi vs. gerek. İş öğrenmesi nedir dedik. Biz bu malları nereden getireceğiz, onlarla ilişkimiz yok dedi; çünkü Şam'dan, Çin'den geliyor. Çin'den bir alışverişimiz var mı diye sorsanız ben bu zamana kadar bilmiyordum mesela. Meğer bunlar hiç kesintisiz alışveriş yapmışlar ama Çin'den doğrudan alamıyorlarmış tabii; oradan Afganistan'a, oradan oraya, en sonunda İran'dan giriş yapıyorlarmış. Yani nasıl ticaret yaptıklarını öğreniyoruz. Bunlar iç içe birçok hikayeyi de içerisinde barındırıyor ve kesinlikle bunların sektörle ilişkili olarak çalışılması lazım. Sonuçta Çetin Bey de bir adım öncesini biliyor.

Bir örnek daha vereyim. Biz "100 yılı Aşan Ustalar" başlığı altında, silsile halinde yüzyılı aşmış mesleklerdeki ustaları getirip onlara seminer verdiriyoruz. Hacı Bekir bunlardan biri. Hacı Bekir'in beşinci kuşağını getirttik. Beşinci kuşağında Hacı Bekir'in kızı ve damadı var. Çocukları yok, yani kız ve damat son kuşak. Bunlarla 1777'den bugüne silsile olarak beşinci kuşağı getirebiliyoruz.

Başka bir örnek Kurukahveci Mehmet Efendi; onlar biraz daha yakın tarih. 100 yılı aşıyor. Yaşayan kültürel değerler serisi içinde bunlara yer verdik. Mesela Hasan Yelmen şu anda 80 yaşını aşmış durumda. Derimod'un kurucusu. Kazlıçeşme'nin en eskisi olduğu ve 100 yılı aştıkları için ona da ayrıca bir ödül verdik. Şimdi üniversite olarak onlarla da Dericilik müzesi kuruyoruz. Müze, Ahilik merkezi olarak da çalışacak. Hasan Bey ayrıca ilgileniyor ve bu

konuda iyi bir bilgi birikimi var. Eğer işin içine ilgili sektörü de katarsak o zaman bu projeler fon bulabilir. Sektörlerle ilgili çalışmaların bir ayağında üniversite, bir ayağında vakıflar, merkezler veya enstitüler, diğer ayağında da mutlaka sektör olmalı. Biz sosyal bilimciler sektörel ilişkiyi kurmuyoruz; teknik bilimcilerle en büyük farkımız bu. Teknik bilimci bir taleple projesine başlıyor. Talebi de zaten sektör getirdiği için onlar böyle projeleri destekliyorlar. Sağlık bilimciler de öyle. Biz 2010 ajansına proje üretirken, projenin sektörel ayağının olması gerektiğini özellikle belirttik, ilan da ettik. İstanbul Üniversitesi hocaları bize 70'e yakın proje getirdiler. Bunları eleyerek 32 projeye düşürdük. 32 projeyi 2010 onayladı zaten. Eleme yaparken proje sahiplerine özellikle belirttik: Bu projenin, tarihin hangi dönemi olursa olsun, mutlaka bir sektörle ilişkisi vardır. Onun yaşayan güncel sektörünü bulup onunla bağlantılı bir şekilde projelendirin dedik. Neticede, İstanbul'u yarına taşıyacaksak mutlaka bunu masa başı araştırmasından kurtarmalı ve İstanbul'un ihtiyaçlarını da karşılamalıyız.

Nail Yılmaz: Hacı Bekir, Kastamonuluların neredeyse tamamını lokumcu ya da tatlıcı yapmış. Böyle bir şey de var.

Ahmet Kal'a: Yerleştikleri mahalleleri tespit ettik mesela. Biraz önce, hep Fatih'te yerleştiklerini söylediniz. Çünkü Kapalıçarşı'ya yani işyerine yakın yerlerde yerleşmişler.

Nail Yılmaz: Kadınlar Pazarı nasıl Siirt Pazarına dönüştü? Bunların hepsinin hikayesinin çıkarılması gerekiyor.

Ahmet Kal'a: Vefa Bozacısı unutulmuş mesela; olacak şey değil.

Ekrem Işın: Bakın Paris, hangi kent imgesini kamusal zihne evrensel anlamda yerleştiriyor. Café de Flore, Les Deux Magots, Café Procope ve La Closerie des Lilas gibi geçmişleri XVII. yüzyıla kadar uzanan kahvehaneler ve bu mekanlarda oluşan entelektüel kültür, iki yüz yıldır büyümesine kapıldığımız Paris imgesini inşa etmiştir. Fransız toplumu, kahvehanelerden bir uygarlık çıkarmıştır; Paris'i Paris yapan da bu uygarlıktır. Yahya Kemal, XX. yüzyıl başında, yani Belle Epoque'un en şaşıla döneminde devam ettiği bu mekanları hasretle anlatır. La Closerie des Lilas'nın masalarından birine Melih Cevdet Anday'ın girişimiyle Yahya Kemal plaketi çakılmıştır. İşte bir kente kimliğini veren bu tür küçük ama üstlendiği evrensel değerler açısından büyük mekanlardır. İstanbul'da bu tür mekanları aramayalım. Çünkü büyük bir kısmını ya yok ettik ya da başka ticari işlevler yükledik. Oysa ilk kahvehane 1554'te İstanbul'da açılmıştı. Bu kültür Paris'te, Viyana'da, Roma'da yaşıyor, bizde ise acımasızca katledildi. Doğru dürüst tarihsel değere sahip bir aşevimiz var mı? Bu tür kimlik üretici mekanları İstanbul'un geleceği adına koru-

mamız lazım; kenti kent yapan mekanlardır bunlar. Bizim enstitümüz Beyoğlu'nda. Dolayısıyla bölgedeki mekansal değişimi gözlemleme şansına sahibim. Sürekli dükkanların tabelası değişiyor. Önce ayakkabıcı dükkanı, bakıyorsun iki ay sonra dönerci olmuş, sonra bakıyorsun yerine Starbucks açılmış. Değişim o kadar hızlı ki bir önceki ne iş yapıyordu diye kendime sorduğumda cevap bulmakta güçlük çekiyorum. Böyle bir değişim olabilir mi? 10 yıl içinde oradaki çok eski bir iki markanın hepsi yok oldu gitti. Belediyelerin bu tür mekanları desteklemeleri lazım, oysa tam tersi yapıyor.

Ahmet Kal'a: İşte, Beyoğlu'ndaki Hacı Bekir ne kadar ilgi görüyor değil mi?

Ekrem Işın: Çünkü geleneksel kent imgesini yaşıyor; Starbucks ile bunu sağlayamazsın. Dünyanın her tarafında var o zaten. Yani dışarıdan gelen adam Starbucks'ta oturmak için gelmiyor. Beni size ait bir mekana götürün diyor. Eyüp'teki Piyer Loti dışında doğru dürüst bir sivil mekanımız var mı?

Ahmet Kal'a: Bizim bunları da projelendirmemiz, hemen kapsamımıza almamız lazım. İlişkiler burada doğmalı. Bu şehir canlı bir şey. Sosyal bilimciler olarak bu canlılığı biz daha çok ruhumuzda, hayalimizde canlandırıp yazmaya çalışıyoruz. Bu gerçekten çok kopuk bir dünya ve bundan dolayı da sosyal bilimcilerin özeleştirisi yapması lazım. Bizlerin üniversiteli olarak kaybolmak üzere olan şeylerin farkına vardırmanız lazım. Bir de son olarak şunu söyleyeyim, yine teknik bir taraf. Teknik bilimciler araştırmalarında hiç vergi ödemiyorlar hocam farkında mısınız? Siz belki mimari tarafı biliyorsunuzdur.

Murat Güvenç: Nasıl ödemediklerini bilmiyorum.

Ahmet Kal'a: Bunu bizim yayıncılara söylediğim zaman hayretler içerisinde kaldılar. Dediler ki bir kere dünyada teknik olarak bir sektörün vergiden muaf tutulması diye bir uygulama yok. Siz boşuna uğraşmayın, biz yayıncıyız, çok önemli bir iş yapıyoruz, bu yüzden vergiden muaf olalım diyemezsiniz. O zaman bir başkası da aynı şeyi söyler: Ben sanayiciyim, çok önemli bir iş yapıyorum, beni de vergiden muaf tut! Kim verecek bu vergiyi? Böyle bir yaklaşım olamaz. Yayıncılarla üniversite bir araya gelip, proje oluşturup, proje kapsamında bu tür muafiyetler istenirse bu mümkündür. Teknik bilimcilerin bunu nasıl yaptığını öğrendik. Teknoparklarda yapılan bütün araştırmalar vergiden muaf. Teknoparklar sadece teknolojik araştırmalarla ve faydalı model vs. ile ilgili projeleri destekliyor; bunların tanımları var. Avrupa ve Amerika da bilim parklarına geçmiş durumda. Bilimsel parkta tekniktir, sosyaldır diye bir ayrımları yok. Yeter ki siz, mesela bir sosyal bilimci bir teknik bilimciyle birlikte, bir proje geliştirin. Bunu fark edince, sosyal bilimciler de bu teknopark kanunundan yararlanırlar mı diye sordum. Yararlanamaz dediler. Bir proje geliştirdik ve

teklif ettik. Oldu. Osmanlıca'yı Latin harflerine, Türkçeye çeviren bir proje; projenin bir ayağında mühendislik fakültesinin hocaları, öbür ayağında bir sosyal bilimci olarak ben varım. Sadece sosyal bilimcilerin bir projesi olsaydı mümkün değil gerçekleşmezdi. Beraber çalıştık ve şu anda hakikaten yüzde 70-75 civarında çeviri yapıyoruz. Matbuda bunu başarmak az bir iş değil tabii ama yine de hatalar ve eksikler var.

Buradan şuraya gelmek istiyorum. Bir teknik bilimci alınca ve böyle tarif edince teknoparka girdi bu proje. O zaman, mesela İstanbul'daki vakıf eserleriyle ilgili bir proje gerçekleştirmeyi düşündük. Vakıf eserlerin hangi vakıflara ait olduğunu, hangi mahallelerde bulunduğunu gösteren, o vakfa ait han, hamam, ev, konut vs. yerlerin vakıflara göre dizayn edileceği bir proje. İstanbul'un yapı stokunun yüzde 90-95'inin vakıf eserden oluştuğu söylenir. Bunu biliyoruz ama hakikaten öyle mi? Bunu nasıl ortaya koyarız? Şimdi bunu çalışıyoruz. Burada şunu öneriyorum: Bir vakıf veya bir merkez, yeri her neredeyse, herkes önce kendi mahallesini alsın ve proje olarak ilgili belediyesiyle beraber orayı çalışsın. Mesela biz Süleymaniye projesini bu anlamda çalışmak istiyoruz ve yıllardır bu projenin üzerinde duruyoruz.

Ekrem Işın: Süleymaniye projesi ne oldu acaba?

Ahmet Ka'fa: Birileri bir şeyler yapıyor. Mesela Fatih Belediyesi'ne sorarsanız Süleymaniye'yi çalışıyor. Büyükşehir'e sorun o da çalışıyor. Bir işbölümü yapmamız lazım dedik. Süleymaniye'de bunu başardık, nihayet belediyeyi de Büyükşehir'i de bir masaya getirdik. Vakıfları da getirdik aynı masaya. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ndeki 10 milyondan fazla belge kayıtları için indeksleme formülü geliştirmiştik; çok iyi bir envanter çalışması oldu. Yapı stoku envanteri ve ayrıca fonksiyonları var onun üstünde. Yani o yapı han mı, hamam mı, dükkan mı, konut mu? Konutsa nelerden oluşuyor vs. İndeksler yapıldıktan sonra bunun üzerine projeler yapılsın. Süleymaniye ile ilgili belgeleri indeks yardımıyla isteyeceğiz ve çevrilecek. Şimdi sıra oraya geldi. Belki buna gazete arşivleri de ilave edilebilir ve onların da bir indeks envanteri çıkartılabilir. Bunu kitaplarla ilgili kısmen yapmıştık. Başlı başına İstanbul'u içerenleri zaten biliyoruz ama birçok yazma biliyoruz ki konusu İstanbul değil ama içinde İstanbul'u anlatan çok önemli bölümler var; bunların da indekslenmesi lazım. Bunlar araştırma merkezlerine, enstitülere bir altlık sağlayacak. Mutlaka bu altlıkları kullanarak projeler hazırlayalım. O zaman patinaj yapmaktan da kurtuluruz. Mesela 2010 projeleri arasında yapılan defter çevirileri gibi işler biraz manasız geliyor bana. Bunların sadra şifa olacağını zannetmiyorum. Bunlar mutlaka genel literatür içerisinde bir yere konular ama araştırma merkezi ve enstitüler olarak bizim çok daha stratejik bir şekilde düşünme-

miz gerekir. Teknik olarak da bunlar vergiden muaf olarak teknoparklarda çalışılabilir. Sadece sosyal kültür parklar şeklinde de formüle edebileceğimiz bilim parklara çevrilmesi lazım bunların.

Ekrem Işın: Üç aşağı beş yukarı farklılıklar olabilir ama hepimiz kent envanteri, kalıcılık vs. konularında benzer hassasiyete sahibiz. Burada enstitüleri temsil eden kişiler olarak şöyle bir prensip kararı almakta yarar var. Bir-birimizle bundan sonra daha yakın ilişkilerde bulunmayı, ürettiklerimizden birbirimizi haberdar etmeyi sağlamalıyız. Amerika'yı yeniden keşfetmemek için bu şart.

Ahmet Kal'a: Şu sıralar tüm kütüphaneler vs. yerlerde kitap ve belgeleri dijitalleştirme yarışı var. Mükerrer işler yapılıyor. İhale firmaları da bu işten memnun. Ekrem beylerin Millet Kütüphanesi işinden hoşlanmamışlardır.

Ekrem Işın: O iş için vakıftan bütçe ayırdık. Ben fakülteyken Ali Emiri Efendi üzerine çalışmıştım; öyle başladı bu iş. Devlet restorasyon işlerini üstleniyordu, biz de kütüphanenin dijital ortama aktarılması ve kitapların kataloglanması işini üstlendik. Bu arada ben de Pera Müzesi'nde "Ali Emiri Efendi ve Dünyası" başlığıyla bir sergi yaptım. Bu sergiyle hem Ali Emiri Efendi'yi hem de Millet Kütüphanesi'ni gündeme getirmiş olduk. İstanbul kaybettiği bir değeri yeniden kazandı.

Ahmet Kal'a: Süleymaniye Kütüphanesi de dijitale aktarılıyor biliyorsunuz ama teknik altyapısı sorunlu. Çekimler de sorunlu. İstanbul Üniversitesi'nin yazmalar kütüphanesinin sağlam bir kataloğu bile yok. Daha tuhafı iki katalog var, birisi merkez binada, diğeri üniversitede duruyor; ikisi birbirinden farklı. Bunu bilmeyenler burada yokmuş diye geri dönüyor. Artık bunların halledilmesi gerekir.

Ekrem Işın: Ali Emiri sergisini yaparken buna benzer durumlarla karşılaştım ve çok üzüldüm. *Divanü Lüğati't-Türk* bizim kültürümüzün en eski kitabı. Bana bu kitabın resmî bilgi fişini verin ki sergide kullanabileyim dedim. Sonuçta fiş geldi, fakat fişteki bilgiler kitabın bilgileriyle çelişiyor. Örneğin boyut ölçümleri yanlış, tavsif konusunda eksiklik var. Bizim en eski ve kıymetli eserimizin durumu bu. Herhalde şimdi yapılan yeni kataloglama ile yanlışlar düzeltilmiştir.

Yunus Uğur: Herkesin edindiği tecrübeler, geliştirdiği yöntemler var. Bunlar aktarılmış olur. Araştırma merkezleri arasında bir uzmanlaşma farkı olabilir mi acaba? Bu konularda Murat hoca ve Nail hocama söz verelim isterseniz.

Nail Yılmaz: Sanki kendiliğinden bir uzmanlaşma oluyor gibi. Mesela Ahmet beylerin iktisat tarihçisi olması konuyu esnaflara, meslek örgütlerine, Kapalıçarşı benzeri alanlara doğru kaydırmalarına sebep oluyor. Murat beylerin konuyu demografik boyutuyla ele alması ise sosyolojik bir yaklaşımı zorunlu kılıyor. Bu çerçevede bizim bilim dalındaki hocaların büyük bir çoğunluğunun kamu yöneticisi olması da yönetim bilimine ağırlık veren bir bilim dalı olmamızı sağlıyor. Yani bilim dalını kuran ve bu bilim dalında ders veren hocaların ilgi ve bilgi alanları böyle bir uzmanlaşmayı ortaya çıkarmakta zaten. Fakat İstanbul araştırmaları enstitüler üzerinden yapılırsa uzmanlık alanları çeşitlenebilir.

Murat Güvenç: Bu toplantıda şehir tarihinin önemi vurgulanırken “yitirilmiş zamanı geri kazanma” konusunda uzlaştık. Ancak toplumsal pratikler, kavramlar, metod-norm ve teknolojiler zaman içerisinde birbirini etkileyerek dönüşüyor. Bugün şehir tarihçiliği toplumsal tarihin bir alt dalından çok, toplumbilim için yepyeni bir araştırma programı olma iddiası taşıyabilir. Tarihsiz toplumbilim tarihe karışırken, tarih-toplumbilim ayrımı, karşıtlığı ortadan kalkmaya başlıyor. Günümüzün kentleşen dünyasında toplumsal tarihin farklı veçhelerinin aynı mekansal bağlam içinde bir araya geldiği, dolayısıyla birbirinden kopuk toplumbilim uzmanlıklarının giderek anlamını yitirdiği teslim ediliyor. Disiplin sınırlarının aşıldığı ortamda toplum ve yönetim bilimlerinin farklı alanlarında çalışanlar arasında, kendini merkeze, komşusunu çepere koymayan, o bildik ‘kayıkçı kavgası’nın ötesinde yeni bir yaklaşım, bir diyalog gerekiyor. Bugün disiplinlerarası yaklaşım tedricen geride kalırken disiplinlerüstü yaklaşım “*transdisiplinerite*” öne çıkıyor.

Şimdi benim öznel değerlendirmem şu: Şehir araştırmasının önemi ve yerinde bir katkı olduğu konusunda uzlaşıyoruz. Ancak bunun nasıl yapılacağı konusunda aynı iyimserliği paylaşmıyoruz. Mali kaynak donanım, personel desteği sağlanmadan işe girilmez deniyor. Proje desteği önemli ancak büyük bir ön koşul mu kuşkuluyum. Kaldı ki proje temelli yaklaşımın bir ön koşula dönüştürülmesi araştırmayı araçsallaştırırken, keşif heyecanını, adanmışlık duygusunu, birlikte bir iş yapma sevincini, bir şey üretmek için seferber olma duygusunu öldürebiliyor. Proje yoksa iş de yok! Kurumsal çözüm, parasal destek olursa ne âlâ, ama olmaması bence her şeyin sonu değil. Deneysel çekirdek fiziğinden farklı bir alan olduğunu teslim etmeli ve projeciliği aşacak bir yol bulmalıyız. Kent araştırma projelerini olanaklarımız ölçüsünde tanımlayıp tamamlayabilmeliyiz. Kurumsal kısıtlayıcılardan çok işi öne almamız gerekiyor. Çünkü kurumsal çözüm bazı durumlarda çok kolaylaştırıcı olabilir, ancak kendi başına ne gerekli ne de yeterli bir koşul oluşturur. Yapılabilir projeleri tanımlamamız, tanımladığımızı bitirmeyi öğrenmemiz gerekiyor. Yanlış anlaşılma istemem, kurumsallaşmanın önemini yadsımıyorum. Kurumsallaşma vurgulu yaklaşı-

mın, araştırma alanının gelişim süreci veya biçimi üzerindeki etkilerinin her zaman ve koşulda olumlu olmayabileceğine işaret etmek istiyorum.

Peki, şimdi ne yapılabilir? İki boyut ortaya çıktı. Envanterin önemi vurgulanırken, bunun yorumlanmamış, problematize edilmemiş bir listeden ibaret olmaması gerektiğine dikkat çekildi. Çok ayrıntılı fakat okuyana bir şey vermeyen envanterlerden kaçınmak gerekiyor.

Yani “olgular açısından zengin, bulgular açısından fakir” bir envanter istenmiyor. Bu da bizi bir seçme ve öncelik belirleme işiyle karşı karşıya getiriyor. Seçme sürecinde yanılabiliriz, ama araştırma sürecinde yanılıp yanılmadığımızı anlar ve kararımızı gözden geçirebiliriz.

O zaman şehir tarihi incelemeleri akıl bilim insanların belirleyeceği temalarda ilk aşamada keşifsel ikinci aşamada da yoğunlaşmış araştırmalar içeren iki düzeyli bir araştırma programı şeklinde tasarlanabilir. Birinci aşama kapsamlı keşifsel araştırma inceleme alanlarını, ikinci aşamadaki araştırma ise süreç ve mekanizmaları açığa çıkarmayı amaçlayabilir.

Keşifsel araştırma ile yoğun araştırmanın birlikte yürütülmesi kent tarihini yeniden okuma fırsatı verebilir. Genel bir resme sahip olmadan yapılan saha araştırmaları örnek tasvirleri -tümüyle yararsız olmasa da- kent incelemelerine çok katkı yapmayabiliyor. Derin araştırmanın keşifsel araştırmayı izlemesi gerek. Bunun için de bugüne kadar binlerce, yüz binlerce saat harcanarak oluşturulmuş arşiv belgelerinin yeni tasvirlerine, yeni temsil biçimlerine/özetlerine ve daha önce yararlanmayı düşünmediğimiz yeni kaynaklara ihtiyacımız var. Sözelimi İstanbul telefon rehberleri, hemşehri dernekleri yayınları, baro, okul, hastane kayıtları ve yıllıkları, toplu taşıma haritaları çok değerli kaynaklara dönüştürülebilir. Bu söylediklerimin büyük bir bölümü çok sınırlı kaynaklarla gerçekleştirilebilir. Niyet önemli yoksa gerekçe bulmak için fazla düş gücüne gerek yok. Başarı veya başarısızlıklarımız süreç içinde ürünler üzerinden ortaya çıkabilir. Birlikte belirlediğimiz araştırma öncelikleri üzerinde bu tür bir yaklaşımda anlaşırsak performansımızı değerlendirmek çok kolay olur. Ürünsüz bir şey olmaz. Bakın, geçen sene bunları bilmiyorduk, bu sene öğrendik deriz. Zaman içerisinde bu alanın meraklısı da artarsa kent çalışmaları alanı, tarihçiliği çok daha hızlı bilgi biriktirmeye başlar. Yoksa şimdiki durum bir süre daha devam eder. Korkarım sadece envanter, belge çevirisi yayını -ki patinaj kelimesi kullanıldı- pek fayda sağlamıyor.

Ekrem Işın: Bizim tarihe şöyle bir bakıp gördüğümüz örnekler var; aman böyle olmasın diyoruz. Evet, neticede işimiz zor. Türkiye’de bizim genetik bir alışkanlığımız var galiba. Türk gibi başla İngiliz gibi bitir derler ya, ama bir türlü bitiremiyoruz.

Murat Güvenç: Belki de İngilizler bitecek gibi başlıyor veya bitirilebilecek işlere girişiyor da onun için.

Ekrem Işın: Çalışma hayatında hep şahit olmuşumdur buna. Bizim milletçe gözü kara bir tarafımız var. Mesela yaptığım sergilerden biliyorum. Üç ya da dört ayda iddialı bir sergiyi kurabiliyoruz. Elbette bunun arka planında bir hazırlık dönemi var. Ancak işin ete kemiğe bürünmesi bu kısa zamanda gerçekleşiyor. Yabancılar bunu bir türlü anlamıyor, en az üç yıl gerekir diyorlar. Ancak Türkiye’de bir sergi projesinde üç yıl çalışacak kadroyu finanse edecek işadamı ya da kurum yok. Sonuçta sergi açılıyor ve yaptığımız işe üç yıllık çalışma süresi biçenler gözlerine inanmıyor, mükemmel olmuş diyorlar. Oysa ben içerden birisi olarak eksiklikleri görüyorum. İşin doğrusu gerekli zamanı ve maddi kaynağı sağlamaktır. Bu da bilinç ve kültür işidir.

Murat Güvenç: MERNİS projesi 1972’de başlamış, 2008’de bitti.

Ahmet Kal’a: Ama çok harika bir proje olmuş.

Murat Güvenç: Doğru, mükemmel bir proje ama teknoloji değişimi nedeniyle aynı iş defalarca yeniden yapılmak zorunda kalındı.

Ekrem Işın: Milli Eğitim Bakanlığı’nın “İnönü Ansiklopedisi” projesi vardı. Daha sonra adı “Türk Ansiklopedisi” oldu. Örneğin “Ay” maddesi çok ilginçtir. Madde yazıldığında henüz aya gidilmemişti ve sonunda madde “İnsanlık inşallah aya da gidecektir” temennisiyle bitiyordu. Ne var ki ansiklopedi tamamlanamadan insanlık aya gidiverdi. Bir ansiklopedi böyle olmaz; 50 yılda zor bela tamamlanabilen bir ansiklopedi olabilir mi?

Yunus Uğur: Bu toplantıların sürekliliği olabilir tabii ve değişik kurumlar da ev sahipliği yapabilir aslında.

Ekrem Işın: Geçmişte, İstanbul araştırmaları yapan bazı kuruluşlara - Alman Arkeoloji Enstitüsü, Hollanda, Fransız, biz, Amerikan ARIT, Osmanlı Bankası gibi- şöyle bir teklifim olmuştu. Bizim İstanbul’a ilişkin 3000 küsur fotoğraflık bir arşivimiz var. Zamanla yaptığımız toplu alımlarla bu sayı hızla büyüyor. Bunları tasnif edip araştırmacıların hizmetine sunuyoruz. Ancak bu arşivden araştırmacıların yeterince haberdar olmadıklarını gördük. Alman Arkeoloji Enstitüsü’nde de çok değerli bir İstanbul fotoğrafları arşivi var. Bunu da çok az sayıda uzman biliyor. Fransız Anadolu Araştırmaları Merkezi’nde ise zengin bir seyahatname koleksiyonu bulunuyor. İstanbul üzerine çalışanlar ister istemez bu enstitülerin kapılarını aşındırıp duruyorlar. Ben bir girişimde bulundum ve enstitüler arası bir portal oluşturmayı teklif ettim. Bu portalde hangi enstitünün envanterinde hangi malzeme var belli olsun, tek bir girişle araştırmacı ilgili enstitüye yönelebilirsin. Sonra her enstitü kendi programı çerçevesinde etkinlikler düzenliyor. Fransa’dan, Amerika’dan konferans için davet ettiğimiz bir tarihçiyi üç gün sonra başka bir enstitü de davet edebiliyor. Bütün bunlar enstitüler arasındaki iletişimsizlikten kaynaklanıyor.

Söz konusu portalde bunları bir takvim sırasıyla araştırmacılara, meraklılara duyuracaktık. Konuştuk, her defasında başka bir enstitüde toplantı yaptık. Sonra tavsadı o iş, olmadı. İsim vermeyeyim, zengin Avrupa ülkelerinin bazı enstitüleri bizim bu iş için paramız yok dediler.

Murat Güvenç: O zaman hepsini tarayacak bir arama motoru konulabilir.

Ekrem Işın: Fotoğraf öncesi hayli zengin gravür koleksiyonları var. Gravürlerin çoğu nadir seyahatnamelerin içinde yer alıyor. Bunları her enstitü sözünü ettiğim portal aracılığıyla araştırmacılara açabilseydi İstanbul'a ait bilginin paylaşımı hızlanacak ve bundan kent tarihçiliği kazançlı çıkacaktı.

Murat Güvenç: Mesela İstanbul 1910-2010 sergisinde 70 metre kare büyüklüğünde bir İstanbul maketi var. 1930'ların şehri orada duruyor. Bu makete üç boyutlu bir resim şeklinde erişme olanağı var. Dilerim gerçekleşir, yoksa yazık olacak!

Nail Yılmaz: Büyükşehir Belediyesi onu bir şekilde bir yerde sergiler herhalde.

Murat Güvenç: Dilerim öyle olur. Kimse bunun meraklısı artık...

Ekrem Işın: Bir zamanlar belediyenin Şehir Müzesi vardı, hâlâ var mı?

Ahmet Kal'a: Şehir Müzesi Yıldız'da.

Murat Güvenç: İstanbul Şehir Müzesi o, İstanbul Kent Müzesi olacaktı bir de.

Ekrem Işın: Bildiğim kadarıyla Kent Müzesi yok. Müzecilik ayrı bir konu tabii, bu konuda uzman olanların bu işe el atması lazım. Bazı uygulamalar gördük ki hiç yapılmasa daha iyi olurdu.

Ahmet Kal'a: Sizin öyle bir projeniz var mı?

Ekrem Işın: Hayır. Yani o başlı başına maliyetli bir iş. Mesela her yıl olmayabilir belki ama birkaç yılda bir kapsamlı, uluslararası İstanbul sempozyumu düzenleyebiliriz. En eski tarihlerden başlayıp Roma, Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyeti kat eden bir omurga üstünde önemli kent tarihçilerini bir araya getirebiliriz. Bu da İstanbul için az şey değildir.

Murat Güvenç: Ekrem beylerin Tarih Vakfı'nda hazırladıkları *İstanbul Ansiklopedisi* üzerine Fransızlar bir çalışma yapmak istiyorlar. Bizim vakıfta

bulunan sekiz ciltlik ansiklopedideki maddelerin yüzde 90'ı şehrin yüzde 5'lik bir yerine tekabül ediyor; ancak çeper eksik. Ansiklopedinin toplumsallaştırılması lazım, yani gecekonduda da, çeperde de gündelik yaşam daha yoğun yer almalı.

Ekrem Işın: Problem neydi biliyor musun? Neden bu olmadı? İstanbul'un Osmanlı dönemi üzerine konuşan, yazan bir sürü araştırmacı var. Yakın zamana gelince, örneğin yeni semtleri, yerleşimleri yazabilecek kimse bulamıyorsunuz.

Murat Güvenç: Çünkü malzeme yok.

Ekrem Işın: Tam tersine çok malzeme var. Belediye istatistikleri, sağlık ve eğitim konulu araştırmalar, bölge taramaları var. Ama bu malzemeden bir semt monografisi inşa ettiremedik. Bilgiler çok, fakat dağınık.

Ahmet Kal'a: Biz Cumhuriyet arşivlerini bu anlamda çok ihmal ettik. Cumhuriyet arşivinde veri yok; bütün mesele bu. Elimizdeki o istatistiki veriler de son derece yetersiz. Allahtan bir zamanlar şehirlerle ilgili veriler yapıldığı için bazı şeyler var, ama o veriler 1940'lardan sonra yok. Onu Türkiye verilerine çevirmişiz, sadece bir satır İstanbul geçiyor.

Ekrem Işın: Eski semtlerin yazımında da başka türlü sıkıntı çektik. Bizde bu tür mekanların yazımında İbrahim Hakkı geleneği rakip tanımaz. Onun kitaplarının başlığı standarttır: "Abideleri ve Kitabeleriyle" filan kentin ya da semtin tarihi. Hocaya veriyorsunuz semt maddesini, abideleri ve kitabeleri çerçevesinde yazıyor. Yani bir semt tarihi, cami, kilise, çeşme tarihi demek oluyor. Orada hangi grup insan yaşıyordu, ne zaman iskan edildi, ekonomisi neydi? Bunlardan hiç söz yok. Bizde semt tarihi mantığı budur.

Murat Güvenç: İnsansız. Yaşamsız. Pratiksiz. Bence bu yeni ansiklopedinin başlığı *Abidesiz ve Kitabesiz İstanbul Ansiklopedisi* olsun!

Ahmet Kal'a: Cumhuriyet dönemi arşiviyle İstanbul'u ilişkilendirmek, yani Cumhuriyet dönemi arşivlerini İstanbul'la alakalı verileri anlamında tekrar gözden geçirmek lazım. İstanbul'la ilgili verileri istatistik enstitüsü topluyor aslında. Yani bölgesel olarak topluyor. Sonra bu verileri Ankara'ya gönderiyor. Ankara bunları toplayıp hepsini tek bir veri haline getiriyor. Bunun alt verileri bizim asıl verilerimiz, bu alt verileri edinmemiz lazım.

Murat Güvenç: 2000'lerden sonra aslında büyük devrim oldu. TUIK çok ilerledi. Özellikle 2008'den sonra adrese dayalı nüfus kayıt sistemi şimdi yepyeni olanaklar sağlıyor. Bugün artık şehirlerin, mahallerin nüfuslarını, özellik-

lerini, göç bilgisini eskiden almadığımız kadar hızlı bir şekilde alabiliyoruz. Şehir tarihçileri olarak TUIK ile konuşmalı, 70'lere 60'lara ait bantları, bilgisayar dökümleri toplamalıyız. Gerekirse lobi yapmalıyız. Büyük çoğunluğu duruyor, SEKA'ya filan gitmiş değil.

Ahmet Kal'a: Haklısınız. İstanbul'la ilgili veriler de Ankara'da çıktı. Orada depoları var. Depolarda balyalar halinde duruyor.

Murat Güvenç: Mesela size şunu söyleyeyim. Dr. Frederick Shorter'ın katkısıyla 1990 sayımında yer kodlandı ve bir temsili örnekleme var. 90 sayımının büyükşehirlerle ilgili bölümünde mahalle düzeyinde yer kodlanmıştır. Şimdi TUIK'te mahalle düzeyinde veri var. Şu sıra mahalle verisi almak zor; ama verinin toplanmış ve saklanmış olması çok önemli. İlerde 'zamanı geldiğinde' açılacağını sanıyorum.

Ekrem Işın: Bir sakıncası mı var?

Murat Güvenç: Mahremiyet ve kişisel bilgilerin gizliliği ilkesine uyulduğu taktirde hiçbir sakınca yok aslında. Bir mahallede bir doktor varsa ve bu doktor örneklemede çıkarsa mahremiyet ilkesi ihlal edilir. Ama bunun teknik çözümü var. Ve bugün artık elimizdeki veriyi kullanmamız lazım. Ankara'daki verileri bugün işlemeye başlasak sonunu getiremeyiz; ama onlar üzerinde çalışmak lazım. İstanbul Belediye başkanımız bir Ankara seyahatinde TUIK başkanına uğrasa veri sorunu büyük ölçüde aşılır.

Ahmet Kal'a: Ben bu noktada şunu söylemek istiyorum. Yaşam kalite indeksleri verileri anlamında bu verilere ihtiyacımız var. Şimdi, İstanbul niye dünya çapında 112. sırada. Bu şehir 112. sırada olamaz. Büyükşehir'e, eğer bir proje çalışacaksak gelin şu şehir kalite indekslerini artık kendimiz yapalım dedik. Ama verilere ihtiyaç var tabii. Şu verileri koyalım ortaya ve objektif bir şekilde kendi ölçümlememizi kendimiz yapalım. Bu konu çok önemli, buradaki araştırma merkezlerinin hepsini ilgilendiren ortak bir proje halinde bunu yapabiliriz. O zaman hem bu katkıyı alır hem de bütün verileri toplarız.

Murat Güvenç: Mesela Türkiye'de 2000 ve 1984 Bina Sayımları, talep edildiği taktirde mahalleler itibariyle elde edilebiliyor. Biz aldık ve haritaladık. Fakat sokak ve tek tek bina bilgilerini alamıyoruz. İstanbul Belediyesi'nin deprem için kurduğu afet bilgi sistemi kayıtlarından da çok şey çıkar. Şehir araştırmaları için onların sakıncalı bulmadıkları bilgileri paylaşmalarında ne mahzur olabilir ki? Karşılıklı müzakereyle pek çok sorun çözülebilir.

Ahmet Kal'a: Üniversiteler kanunen protokolle verileri isteyebiliyor. Bunu da denemek gerekiyor.

Nail Yılmaz: Demek ki araştırmanın önündeki en büyük engel bürokrasi.

Murat Güvenç: Birazcık da adanmışlık.

Ahmet Ka'a: Mesela Ziraat Bankası arşivi de çok önemli. Kırıları da içeriyor, sadece şehirleri değil.

Murat Güvenç: Bu arşivler bazen kötü kullanılabiliyor. Tabii bunları aşmanın bir usulü kurulacak.

Yunus Uğur: Burada noktalayalım isterseniz. Tüm katılımcılara çok teşekkür ediyoruz. Bu toplantı hem fikir alışverişine hem de bundan sonraki işbirliklerini konuşmaya bir imkan sağladığı için ayrıca önemli oldu.

Düzenleme

Yunus Uğur, Yusuf Ziya Altıntaş